

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

(Hunyadi) Mátyás igazságszolgáltatási reformjai

Szerző:

Dr. Dóczi Márta

Kézirat lezárva: 1997.január

Átdolgozva:2022. február

Bevezetés

A történelem belső folyamata egybefüggő oksági folyamat, amely a természet változtathatatlan törvénye szerint egyenletesen hömpölyög a születés - fejlődés - hanyatlás - halál - újjászületés hullámvonala mentén.

Munkám nemzetünk történelmének kiemelkedő alakja által kifejlesztett igazságszolgáltatási rendszert mutatja be. Mennyiben volt más, mennyiben volt új a korban őt megelőző rendszertől. Minden tetteivel és intézkedésével, minden reformjával és újjátásával az ország lakosságának nyugalalmát, békéjét igyekezett elősegíteni.

Mályás király az első pillanattól fogva minden erejével azért küldött, hogy helyreállítsa a királyi hatalmat, s vele együtt az állam cselekvőképességét, szüntesse meg vagy gyöngítse a nagybirtokosok túrhetetlen hatalmát. Elhatározta, hogy szövetségeket keres, olyan erős középréteget alkot, amelyre uralkodásában támaszkodhat, amelyik nem olyan vagyontalan, de nem is olyan gazdag, hogy hatalma ártana az államnak. Ezért cselekvő tényezővé tette a köznemességet, de különösképpen annak vagyonosabb és már öntudatosabb részét.

“Mathias Rex” első névalírásától kezdve megmutatta, hogy nem apja érdemei, hanem saját képességei teszik méltóvá a királlyságra.

Mátyás, az uralkodó

Mátyás jellemrajza

Machiavelli róla mintázhatta volna meg a Principet, a nagy célokra törő reneszánsz uralkodó alakját. Életében ugyanis nemcsak a tettvágyat és akaraterőt, másrésztől pedig az óvatosan számító ügyességet találta volna meg, hanem a virtut is, a teremtő erejű lelki tényezőt, amellyel egyedül lehet egy államot naggyá és hatalmassá tenni. Az olasz állambölcselem nem ismerte Mátyást, mert egy emberöltővel utána élt, amikor Magyarország ismét arra a pontra esett vissza, ahol a XV. Század közepén volt, s így nem vonhatta többé magára az egykorúak figyelmét. Pedig, ha nem merül oly hamar feledésbe a neve, a Principe bizonyára megőrizte volna annak a közép-európai fejedelemnek az emlékét, akit olasz és nyugati társainál nem kisebb becsvágy hevített, de aki méreg, orvgyilkosság, esküszegés és erőszak helyett egy magas műveltségű államférfi fölényes ügyességével és számító erejével győzött az akadályokon.

1458-as év januárja kegyetlenül zord és hideg volt. A beállott Dunán hatalmas jégtablák torlódtak, fölöttük hordta a havat a szél. Hiába húzták szorosabbra magukon az urak szőrmés köntösüket, s a parasztok darócruhájukat, a bőrüket borzongatta az éles téli levegő. Az ország élete is dermedtnak látszott. Hunyadi Lászlónak, a nagy törökverő hős fiának feje immár csaknem egy éve porba hullott Buda várában. Három hónapja halott V. László király is. Garai László nádor kihirdette, hogy a mai napon az ország urai jelenjenek meg Rákoson az új király választására. Megjöttek mind a nemesurak, a püspökök, a városok követői. Megérkeztek a Hunyadiak ellentáborát képviselő urak is, csoportjukat Garai László nádor és Újlaki Miklós erdélyi vajda vezeti. Ki legyen a Magyar király? Lázás tárgyalások kezdődtek a főurak között. Lázban égett a köznemesség. A főurak díszes ruháit feszítette a féken tartott indulat. Erős volt a Hunyadi-Szilágyi tábor, tudta ezt Garai nádor és Újlaki Miklós is. A nép is közelebb érezte magához a Hunyadiakat, akikről úgy hírllett, valaha kisnemesek vagy talán parasztok voltak.

A nyugtalan emberek aztán előbb félre, majd mind bátrabban a Duna jegére merészkedtek, s elindultak Buda felé, hogy híreket halljanak. A Szilágyi-testvérek maguk mögött tudva a köznemesség tömegeit, Mátyást kívánták a trónra juttatni. A leghatalmasabb bárók - Garai László

nádor és Újlaki Miklós vajda - belátták, meg kell egyezniük, mert sem ők, sem egyetlen szóbajöhető dinasztia (Habsburgok, Jagellók) nem lenne képes legyőzni a Hunyadiakat és megvédeni az országot a törökkel szemben. Ezért Garai 1458 elején Szegeden megegyezett a Szilágyi testvérekkel: Mátyás királyságának elismeréséért büntetlenséget (László ügyében), címei megtartását, s leánya és Mátyás házasságát kötötte ki.

A szegedi megegyezés után nem volt komoly erő, mely megakadályozhatta volna Mátyás hatalomra jutását. Másnap Rákosmezején táborozó - s a szokatlan hidegtől sokat szenvedő - köznemesség seregesen vonult a Duna jegére a vár alá, hogy a maga részéről is királlyá kiáltssa ki Mátyást. De mivel az még alig volt 15 éves, Szilágyi Mihályt 5 évre megválasztották az ország kormányzójának, s kimondták, hogy kezére adnak minden királyi várat. A bárók beadták a derekukat, s a tömeg 1458. január 24.-én Mátyást a befagyott Duna jegén királlyá kiáltotta ki. A 15 éves ifjúnak az lesz a feladata, hogy a most megkötött egyezséget engedelmesen valóra váltsa. Szilágyi nagy lelki nyugalommal tette rá pecsétjét az egyezségokmányra. Biztosra vette, hogy amit ő, a nagybáty mond, az törvény lesz az ifjú számára. Elkészült az okirat. Rajta a pecsétek. Így írja le az eseményt Bonfini:

"... Másnap azután a titkos tanácskozáson valamennyien egyhangúan Mátyást kiáltották ki királlyá, amit a nép és a pesti gyermekek úton-útfélen már napokkal előbb kiáltoztak ... Miután pedig nyilvánosan királyul jelentették ki, egész Magyarország örömmel ünnepelte őt ... Kürtökkel, dobokkal, és síppal, továbbá tánccal és énekkel örvendeztek, s napokon keresztül örömköltásokat hangoztattak ... Éljen a Hunyadi - család sarjadéka! Éljen Mátyás, a mi reménységünk!..."

Mátyás azonban eközben Prágában tartózkodott Podjebrád György hatalma alatt, aki a Szilágyi küldötteivel való tárgyalások után, az ifjú magyar királyt hazaengedte váltságdíj, valamint leánya (Kunigunda) és Mátyás házassága fejében. Ezzel a megállapodással már felrúgták a szegedi egyezséget, de Mátyás már 1458 februárjában Budán lehetett, s a Nagyboldogasszony templomban a Szent Korona híján trónusra ültetve formálisan is elfoglalhatta országát.

Mátyásról a négy fal között kiderült rögtön, hogy nem egy gyengekezű, befolyásolható ifjú került a magyar trónra; tehetsége mellett felkészültsége is megvolt az uralkodáshoz.

Kolozsvárott született 1443. február 23.-án Hunyadi János és Szilágyi Erzsébet második fiaként. Nevelői mind e kisebbik gyermekben vették észre a nagyobb tehetséget, mint az adomagyűjtő Galeotto írja: "az erény tüzeckéit". A gyermek Mátyás étlen-szomjan, lázas szemmel figyelt a dajkájára, ha az Roland lovag hősi cselekedeteit beszélte el neki. A nagy hőstettek szinte megszállták, megfélemeztek a világról, kézzel és mozdulatokkal utánozta az elbeszélte dolgokat. Első éveit édesanyjánál Kolozsvárott töltötte. Később sokat tartózkodott apja közelében. Akkor érezte jól magát, ha társaival katonásdit játszhatott, ha párviadalban ügyeskedhetett, ha átúszta a Dunát.

Még gyermek volt, amikor már gazdag tapasztalatokat szerzett a társadalmi és politikai életben. Az ország legműveltebb emberének, apja belső munkatársának, Vitéz János váradi püspöknek az irányításával elsajátította korának humanista színezetű általános műveltségét. Megtanult a magyar mellett latinul, németül, csehül. Apja tolmácsa volt fontos politikai tárgyalások alkalmával. Tizenegyéves volt, mikor az apja, Erdély vajdájának kardjával, személyesen ütötte lovaggá Nándorfehérvárott. Édesapja mellett a török elleni harcokban megismerkedett a hadviselés tudományával, de apja halála után a főurak egymás elleni cselzövéseivel, hatalmi vetélkedéseivel is. Élénk szelleme, gyors felfogóképessége éppen trónra kerülése heteiben egész életére szóló tanításokat kapott Podjebrád Györgytől, Csehország kormányzójától. Mátyás veleszületett ösztönére, tehetségére bízta magát. Az első perctől fogva erélyesen törekedett a viszonyoktól reá rakott béklyókat levetni és a csorbítatlan királyi hatalmat visszaszerezni.

De milyen volt az ifjú, a férfi, aki a hatalomnak és fenségnek ilyen időtlen jelképévé vált? Egyéniségét könnyebb megragadni, mint külsejét, de a különböző leírások alapján mégis élénk tűnik arca, alakja. Termete közép magas volt, felsőteste viszonylag erőteljes, lába kissé hajlott: mind a kettő a magyar lovas emberre jellemző. Pirosposzsgás, élénk arcán erős áll, s a híres, szellemes Mátyás-orr uralkodott. Fején elomlott dús, gesztenyerőt haja. Mindehhez öntudatos járás, éles tekintet, élénk mozdulatok, szenvedélyes arcjáték járult. Mozdulatokban és gondolatokban villámsebes, sziporkázó kedvű szenvedélyes; beszéde és írása erőteljes, magvas, világos, képekben nem szegély. Sokszor fenyegető, néha hetyke, nagyotmondó, mintha csak "fiatal székeleylegényt" hallanánk. Vakmerően elől harcoló, de azért fortélyos is, és óvatos, büszke és makacs. A helyzetet villámgyorsan felismeri, hirtelen cselekszik, s mindig célba talál. Makacsul és szinte közömbösen

nem vesz tudomást a dolgokról, mígnem hirtelen annyi idő alatt, amennyi másnak még gondolkodásra sem volna elég, viharebes rohamban mindent elrendez, megszervez, kioszt, elrendel és rajtaüt ellenfelén. Gazdag temperamentumán azonban még erősebb értelem uralkodik.

Mátyás nagyon nehéz viszonyok között lépett trónra. A XV. Század elején még érintetlen volt Magyarország állami egysége. Erős királyi hatalom tartotta féken a centrifugális erőket, azokat a nagybirtokosokat, akik nemcsak hatalmas uradalmakkal és azokon a jobbágyok tömegeivel rendelkeztek, hanem a szabad köznemesség egy részét is hűbéreseiké tették. A század közepére azonban a - trónviszályok és gyermekkirály uralkodása következtében - a főurak az állam kárára túlságosan nagymértékben megnövelték hatalmukat. Kezüke kerítették összefüggő, nagy területek állami adóját, pénzt vertek, lefoglalták a királyi bányákat és vámhelyeket, fennhatóságukat kiterjesztették a szabad városok fölé. Csaknem valamennyi nagybirtokos az állami bíraskodási és végrehajtó hatalom egy-egy részét is gyakorolta, s ha nem országos méltóságot, legalább ispáni tisztséget tartott a kezében, amelynek segítségével egész megye köznemességének lett vezére a közigazgatás, hadiélet és igazságszolgáltatás terén. De nemcsak függetlenítték magukat, hanem háborúkat is viseltek egymással, ugyanakkor pedig elhanyagolták az ország közös ellenségeivel szemben a védekezést. Az állam tekintélye így mélypontra süllyedve le, Magyarország nagyon közel volt ahhoz, hogy a német birodalom példájára több, független territóriumra bomlik szét. Ilyen körülmények között választották Hunyadi Mátyást királlyá.

Méltán tehetjük föl a kérdést, hogy mit vártak a kortársak az ifjú királytól? Alighanem a lehetetlent. Például a főurak jámbor engedelmességet reméltek, a köznemesek támogatást a nagyurakkal szemben. A városok - mindenekelőtt a Felvidéken - a garázdálkodó huszita hadak megfékezését, a pénzromlás megakadályozását, az élethez, munkához - kereskedelemhez - szükséges rendet. A pápa „Isten emberét”, aki majd kiírtja az eretnekek és a mohamedánok minden maradványát.

Mátyás teljes erővel vetette bele magát a politikai küzdelmekbe. Megválasztását családjának gazdagsága és pártjának hatalma vitte keresztül. Azonkívül az első volt, aki nem az Árpád-ház leányági leszármazói közül került a trónra, s ezzel nemcsak a legitimitásban rejlő erőt nélkülözte, hanem trónkövetelőkkel, köztük legközelebbi szomszédjai, Lengyelország és a német birodalom uralkodóival is szembekerült.

Tettereje és tehetsége nagyra növelte tehát a felbomlás előtt álló országot, s ugyanakkor hatalmával védte is a nyugati keresztény kulturát a mohamedanizmussal szemben. Ez a szüntelenül dolgozó embernek nyugalmat és pihenést csak azok a percek jelentettek, amikor humanista tudósai között megjelenhetett, hogy velük értékes kéziratok gyűjtéséről tanácskozzék vagy neoplatonikus filozófiai problémákról vitatkozzék.

Mátyás király büszkén hivatkozik arra, hogy környezetében háború idején sem hallgatnak a Múzsák. Megkívánták a művelt és modern uralkodótól, hogy ne csak tetterőt mutasson, de tudja összehangolni a kormányzat gondjait az állandó művelődéssel. Gyors felfogóképességgel olvasott és figyelt, éles ítélete azonnal átlátta minden gondolat értékét vagy hasznát, és a szerint is hangoztatta. Azokban a kérdésekben azonban, amelyek érdeklődésének középpontjában állottak, gondolkodása teljességgel humanista. Mátyás király valóban művész volt a maga nemében, cselekvő művész, akinek műalkotása az állam, anyaga az ember.

Mátyás lelke mélyén, egész egyéniségében renaissance - fejedelem volt, természetes tehát, hogy a renaissance - formák közül mindenütt az ő alakja lép elé. Trónralépte első pillanatától kezdve realiztikus szemmel nézi a dolgokat, távol minden illúziótól, szentimentalizmustól, sőt távol mélyebb, emberi vonzódástól és gyűlölettől is. Évtizedeken át egyedül dolgozik ez a fej, hadakat vezet, emberekkel tárgyal, büntet és lesújt, felemel és megbocsát, s mindezek felett sohasem mutatja meg önmagát, hanem mindig csak a külszínnél marad.

Nem mulasztotta megtenni azt, azon külsőségeket, melyek a fejedelmek udvarát messze láthatólag renaissance-szá teszik. A művelt és pompás környezet lelki szükséglet volt nála, hiszen gyermekkora óta humanista gondolatokon nőtt fel, s aki egész politikai tevékenységében a humanizmus lényegét, a keresztény univerzalizmusból végkép kivált egyéniséget törekedett megvalósítani.

Mátyás király uralkodása idejére esik a renaissance virágkora, akit már a renaissance tudósok, papok neveltek. Ezt a szellemet az antik emlékek megbecsülésén kívül elsősorban a legkáprázatosabb pompa és fény jellemezte. Így rendezi be a király udvarát, mely a humanista műveltség egyik európai központja lett. Ez az uralkodó és környezete céltudatos munkájának eredménye. Az udvart

több külföldi humanista fölkereste /Pl. Antonio Bonfini/, és hosszabb ideig tartózkodott ott. Mátyás széleskörű érdeklődésének bizonyítéka hatalmas könyvtára a corvina, amely eredetileg 4-500 pompás külsejű kötetet tartalmazott a tudomány különböző ágaiból. A király sokat tartózkodott itt.

Az olvasás és a művelődés mellett saját udvaránál és a táborban a vigalmakban és szórakozásokban mindenféle tartózkodás nélkül részt vett. Nem érezte annak szükségességét, hogy méltóságának megóvása érdekében a feszes magaviselet, az erőltetett komolyság álarcát használja. A köznéppel is örömet társalgott és enyelgett, amiből kifolyólag mindenki számára könnyen megközelíthető volt; szertartásos választó falakkal magát nem vette körül.

Mindenesetre azt megállapíthatjuk, hogy renaissance - fejedelmünk színjátszó köntösben járt, de azt nehéz megmondani, így az évszázadok távlatából, hogy melyik az ő hétköznapi, és melyik az ünnepi köntöse. Csak annyit tudunk, hogy ezt a magatartást mindenkor állama érdekében vállalta, az Ő Magyarországáért.

Mátyás, az igazságos

Mátyás király a néphagyományban

A magyar nép történelmi tudatának nevezetes alkotóeleme az igazságos Mátyás királyról szóló hagyomány. Népszerűsége évszázadok során más-más formában fogalmazódott meg. Ma már nem lehet kétségbe vonni, hogy életétől napjainkig uralkodott a rokonszerves ábrázolás, de azok a mesék, mondák, anekdoták, közmondások, amelyeket a hiteles folklórgyűjtések korától kezdve néphagyománynak tekintünk, zömmel a felvilágosodás koráig vezethetők vissza.

A régi magyar irodalom - a krónikáktól eltekintve - viszonylag szűkszavúan szól Mátyás királyról. Először Bogáti Fazekas Miklós tordai unitárius prédikátor foglalta írásba abban a vereszetében, amelyet Görcsöni Ambrusnak Mátyás királyról szóló széphistóriája befejező (5.) részeként írt:

„Igen igaz ám az Magyar köz példa,

Mátyás király mivolta meghalt volna,
Az igazság meg holt Magyar országba”

Eszerint a szerző már „köz példát”: a köztudatba átment mondást szedett versbe az 1570-es évek közepén.

Számomra vonzó feladat megvizsgálni röviden, hogyan alakult ki és vált közmondássá a Mátyás igazságosságáról szóló vélemény az 1490 óta lepergett évtizedekben.

Egy ismeretlen költő Mátyás király halálára írt magyar nyelvű Emlékdala - amelyet a XVI. század elejéről fennmaradt Gyöngyösi-kódex őrzött - már felsejleni engedte nemcsak a hatalmas, hanem az igazságos király alakját is, csakúgy mint Nagyszombati Márton bencés szerzetesnek 1523-ban Bécsben megjelent *Opusculum ad regai Hungariae proceres* című verses propagandairata.

Heltai Gáspár pedig *Chronica az magyaroknak dolgairól ...* című művében (megjelent 1575) már közölt néhány olyan anekdotát, mondát (pl. a Budára igyekvő szegényemberről, ill. a királlyal fát hordató kolozsvári bíróról, meg az őt vendégül látó szebeni szegény özvegyről) is, amely Mátyást, mint igazságosztót, a szegények pártfogóját, a jobbágyok védelmezőjét mutatta be.

Volt-e reális történeti alapja a formálódó néphagyománynak? Erre a kérdésre a legáltalánosabb válasz önként kínálkozik: a Jagelló kor oligarchikus és rendi reakciójának idején, majd a török hódítás, az ország három részre szakadásának nehéz megpróbáltatásai közepette Mátyás király egykori szilárd, biztonságos országa - még ha a korábnál jóval súlyosabb állami adóterheket rótt is a parasztságra - méltán tűnt a rend és igazság birodalmának.

A Mátyás - kultusz elterjedése a Jagello-korban történt. Szabó T. Attila XVI. századi források között véletlenül bukkant a dési levéltárban egy helyi vitás ügygel foglalkozó egykorú oklevél hátán olvasható személyes megjegyzésre: „Meg holt matias király s el költ az igazságh.” Szinte természetesen rávilágít, hogyan keletkezett Mátyás király föltétlen igazságosságának emléke.

A sivár jelent összevetették az ő korában uralkodó állapotokkal, rájöttek, hogy az általa képviselt államhatalom igazságos volt.

Az igazságos, okos, szegényeket megsegítő király köré fonódó szájhagyomány struktúrája nem változott a felvilágosodás idején sem. A művelt közép- és kismemesi érdekeket képviselő írónál, költőknél, akiknek alkotásai kétségtelenül nyomot hagytak a folklór alakulásában a krónikákhoz hasonló mondák találhatók.

Mátyás halála után a humanizmus tovább élte a Mátyás-kultuszt, amely kedvező talaja lett a későbbi időben erőteljesebben kibontakozó mondahagyománynak.

A XIX. - XX. századi Mátyás - mondák egyik jellegzetessége az inkognitóban, álöltözetben járó király, aki az országban így talál rá a hatalmukkal visszaélőkre, a szűkölködő szegényekre. Ez a szemléletmód bizonyíthatóan ismert volt már a XVI. században. Az álruhás hősök, istenek (Krisztus), királyok sorába illeszkedik a Mátyás királyhoz kapcsolt mondák, anekdoták sokasága.

Mátyás maga győződik meg az igazságtalanságról, törvényteleniségről, embertelenségről, és bünteti meg a rosszat, ill. találja meg a jó szándékú, segítőkész embert, akit aztán magához emel, udvarába hozat. A Mátyás-hagyomány legtöbb alkotásában az eltérő eseménysort az igazságtétel zárja, ahol a jó elnyeri jutalmát, a rossz pedig büntetését.

A Mátyás-folklór zöme műfaji rendszer szerint tréfás mese, anekdota, ami a nemzetközi mesekutatókban mindössze néhány típushoz tartozó speciális magyar redakciónak tartható.

Monda annyiban, hogy valóságos személyhez kötődik, valóságos vagy annak látszó esetet mond el, egy-két epizódból áll. A folyamatosan idealizált Mátyás-kép természetesen a nemzeti hatalom visszaszerzéséért folyó harcban, a törökellenes küzdelemben, valamint az országos közjólet eszményi állapotának visszaidézésével együtt jelenik meg az elit kultúrában, de a néphagyomány ebből csak egy-egy elemet ragad ki.

A XVIII. század végétől már folklórforrások is rendelkezésre állnak. Az anekdota adott helyet a Mátyás-hagyománynak. Távolodva a történet eseményektől a hajdani dicső király alakja köznapivá,

emberközelié vált. Tréfakedvelő, igazságos, kapzsiakat megleckéztető, jóságos emberként szerepel a kalendáriumokban és a felvilágosodás írói által összegyűjtött anekdotákban.

Sokféle formája van annak, ahogyan a jó király alattvalói között igazságot tesz: a szegényt megajándékozta; a kapzitól elveszi azt is amiye van; a válogatóst és a nagy étkűt koplalásra ítéli; a nagyképűt megszegényíti; aki a földművest nem becsüli, megleckézeti; a falánkot rendre utasítja.

Az igazságos Mátyás király alakja a reneszánsz uralkodó képével összhangban van, hiszen Bonfini tudósítása szerint szegények, koldusok is elébe járulhattak, és a király szívességekből, bőkezűséből soha ki nem fogyott. A szájhagyomány szerint a fejedelem nem megközelíthetetlen távolságban él, hanem az egyszerű ember számára is elérhető közelségben.

A századok irodalmának és szájhagyományának máig fennmaradt alkotásai alapján úgy látjuk, hogy a XVI. században, közvetlenül az erős kezű, rettegett uralkodó halála után, a humanizmus szellemében születtek az első mondák, énekek.

A XVIII. század végétől, a felvilágosodás korától pedig egyre több bizonyíték van a Mátyás-hagyomány tudatos éltetésére. Az 1800-as évek kezdetétől, a paraszti műveltség tudatos regisztrálásának első idejéből tudjuk, hogy a Mátyás-mondák ebben a közösségben is számottevőek voltak. Az írásos kultúra és a szájhagyomány összekapcsolódása talán éppen a Mátyás-hagyomány terén bizonyítható legsokoldalúbban.

Az igazságszolgáltatás reformja

1458 és 1490 között

A jogrend helyreállítása

Az újkor abszolutisztikus nemzetállamait, amint ezek Nyugatról Kelet felé a XVI. - XVIII. században kialakultak, kétségtelenül az különbözteti meg leginkább az olasz renaissance kényuraitól, hogy még ezek korlátlan hatalmi eszközeit tisztára saját önző céljaikra használták fel alattvalóik elnyomása

árán, addig amazok a súlyos anyagi szolgáltatok fejében alattvalóinak jogrendet, élet- és vagyonbiztonságot iparkodtak biztosítani. De ez a törekvés már a renaissance - kornak kiválóbb és erkölcsileg magasabb fokon álló fejedelmeinél is látható. Minnél erőskezübb, minnél inkább renaissance - szellemű volt az uralkodó, annál inkább haladt a jogrend a megvalósulás felé.

Mátyás országa, az európai fejlődést vizsgálva, a francia állammal haladt párhuzamosan.

A rend és nyugalom folytonos nyugtalanítói és megtörői a nagybirtokosok voltak, egyháziak és világiak. Mátyás államszervezete egy minden oldalról veszélyes bomlásnak induló ország, amely szoros törvényekkel kormányzott és mozgásában önnehézséggel gátolt.

A XV. századi Magyarország - feudális nagybirtok országa. Mátyás előtt és után nem fogyott ki az ország az olyan birtokos urakból, akik egymás falusi népét háborgatták, bár olykor egy-egy várost is megnyomorgattak. A hatalmaskodáshoz, *actus maioris potentiae*-hez ugyanis sok, minél több jobbágy kellett, ezeket küldötte a földesúr vagy tisztartója néhány belső ember, familiáris vezetésével a szomszéd területre rablás, elhajtás, zsákmányolás céljából, ami persze ritkán esett meg vérontás nélkül. Rablóvárok is akadtak, a környéket rettegésben tartó fegyveres hordákkal, de előfordult olyan is, hogy a földesúr saját jobbágyait küldte harcba. Vezetőjük általában kisebb nemesek, familiárisok voltak. Azonban nem szabad elfelejtenünk a legfőbb kárvallottakról, akik nem mások, mint a feldúlt faluk jobbágyai, akiket hol a javaiktól fosztottak meg, hol a szabadságuktól.

A Zsigmond utáni korszak törvénykezési okleveleinek túlnyomó része ily hatalmaskodásokkal foglalkozik, s belőlük első olvasásra az tűnik ki, hogy az országban az „ököljog” uralkodott. A támadásokkal szemben a környék lakói nehezen tudtak védekezni.

A különböző törvénytelenésekre egyháziak is szívesen szövetkeztek: 1458-ban az összes székesfehérvári kanonokok összeálltak és embereikkel a vránai perjel somogy megyei birtokait végigraboltatták, az ellenálló jobbágyokat ütötték-verték. A szomszédok ily expediciójánál a rokonság sem számított, sőt nagyon gyakori volt, hogy rokonok közt vitás birtokokat és jogokat valamelyik fél erőszakkal szállta meg, amikor persze emberhalál is könnyen megesett.

A hatalmaskodások ily gyakorisága miatt és a hatalmaskodó nagy urak hatalma végett, az emberek elszoktak a törvény elé meneteltől, s ahelyett inkább egyességet kerestek, ami választott, ún. „fogott” bírák által jött létre. A közbiztonság hiányára és az államhatalom gyöngeségére jellemző, hogy a legtöbb esetben a fogott bírák úgy ítélték, hogy „mindkét fél maradjon békeességben”. A királyi bíróság is hasonlóképpen járt el, még Mátyás uralkodásának első idejében is: hatalmaskodással kapcsolatos gyilkosságnál elfogadja az alperes védekezését, hogy az illető kiegyezik a meggyilkolt személy rokonaival, és megfizeti a vérdíjat, pontosan 200 forintot.

Mátyás uralma idején azonban meghunyászkodtak az erőszakoskodók, ugyanis a király minden ilyesmit megtorolt. Ugyanakkor a nemzet hozzá volt szokva ahhoz, hogy uralkodója az önkény és törvénytörés tényeit viszi végbe. Pontosán emiatt meglepve tapasztalta, hogy azon hatalmaskodókat, akik a gyengéket és védteleneket elnyomták, sérelmekkel illették büntetéssel sújtották.

Hunyadi Mátyás politikájának társadalmi következményei sohasem tudtak kiérni, aminthogy egész országát is csak mint torzót érzékelhetjük, hiszen őt magát is nagy alkotások lázából vitte magával a halál és társadalmi téren mélyreható változások elérésére egy embernek még oly hosszú uralkodása sem lehet elegendő. Mégis felismerhetjük az állandó irányt, melyet ő rendeleteivel, példájával, szellemével a hazai társadalomra rákényszerített, s ez az irány az erősen túlkapásaival szemben a gyengék, kisebbek erősítését és védelmét célozták.

Mátyás kiterjesztette védő karját a jobbágyság fölé, nehogy a földesúri érdek és rakoncátlan hatalmaskodás leszorítsa az emelkedni kezdő jobbágyságot az örök szolgaságba. Európa fejlődése már túlhaladta a miénket, ott már jövedelmező volt a minnél nagyobb többlettermelés, melynek érdekében a földesurak a szabad költözés megszüntetésére törekedtek.

A jobbágyvédelemnél nagyobb szerepet kell tulajdonítanunk Mátyás saját emberi érzéseinek.

A XV. században a jobbágykérdés lényege: a szabad költözés. Bármennyire lehetetlen is Magyarország egész területét ill. a jobbágyok sorsáról egységes képet alkotnunk, annyit bizonyosnak vehetünk, hogy sem a robot, sem a pénzbeli szolgáltatások és természetbeni ajándékok nem voltak

oly nagy hatással a jobbágy emberi sorsa alakulásában, mint az a kérdés, szabad-e elhagynia régi lakóhelyét vagy sem. Mátyás az utolsó, aki a jobbágy számára ilykép kimondottan, szó szerint is a „szabad ember” jogállását követeli.

A szabad költözködést az ő törvényei még fenntartják. 1486. évi decretumában, a 39. cikkelyben kimondja a szabad költözést: „a jobbágyok erőszakos és jogtalan elvitele, és hogy szabadságukban áll helyben maradni vagy elköltözni és annak büntetéséről aki őket igaztalanul letartóztatja, hogy el ne költözzenek.” Körülírja ennek megvalósítása módját, eltiltja a földesuraknak a költözést illuzóriussá tevő fogásait, „rágalmait és kiagyalt szorításait”, ilyenekre pénzbüntetést szab és az ellenőrzést rábízta a főispánokra, akik az ő személyes bizalmi emberei.

A földesurak érdeke mindenképpen az volt, hogy minnél több jobbágya legyen, akiket kúriájában mindenféle munkára alkalmazhat, akiknek nagy száma egyúttal az ő fegyveres erejét is növeli, s ezzel tekintélyét, valamint újabb birtokszerzési lehetőségeit. Tudjuk, hogy a földesúri familiárisok közt is mind több a jobbágy, s a familiáris-viszony egyúttal sok jobbágynek is nyújt felemelkedési lehetőséget. A több jobbágy az „ajándékok” szolgáltatása következtében jobb életmódot is jelent a földesúr és családja számára. Érthető tehát, hogy a földesurak mindenképp új és új kísérleteket tesznek, hogy a szabad költözködést megszüntessék, s ezzel a jobbágyok abba a helyzetbe juttassák, melyet újkori jobbágyságnak nevezünk. Mátyás felfogása szerint a jobbágy is ember, azaz akkori kategóriákat alkalmazva liber és mivel az ország törvénye értelmében bármely szabad ember elköltözhetik minden ingóságával a földbér lefizetése után kell, hogy ez a szabadsága a jobbágynek is meglegyen., s azt az urak „rágalmaikkal és elviselhetetlen taksáikkal” ne akadályozzák. Nagyon vigyázott arra, hogy a földesurak a jobbágyokra külön vagy igazságtalan terhet ne rójjanak. Nem egyszer maga ellenőrizte álrúhában a jobbágyok helyzetét és nyilvánosan büntette a túlkapásokat.

Számos adat felhasználásával megállapíthatjuk, hogy a munkajáradéknak általában igen korlátozott szerepe volt Hunyadi Mátyás Magyarországon. A terményjáradék (élelmiszer - „ajándékok”, gabona- és borszolgáltatások, inkább rögzített mennyiségben, mint a termés kilencedében kiszabva) már sokkal nagyobb jelentőséggel bírt.

A fejlődés tendenciája pedig, miként az előző korokban látható, a nagybirtokok hatalmi túlsúlyát táplálta. Ebben nagy szerepe volt a familiaritás félig jogi, félig társadalmi és gazdasági jelenségének.

A familiáris viszonyban levők ebben a korban már magánjogilag is mindinkább hozzásimulnak a nagybirtokos dominushoz, teljes személyes szabadságuk, még ha nemesek is, megcsönkul, s tetteikért nem őket, hanem a dominust vonja a törvény felelősségre. Az 1472: 2. törvénycikk megszünteti az aranybullától kimondott nemesi személyes szabadságot azon familiárisokra, kik uraiknak nem számoltak el vagy pedig „elhagyták uraikat, mely esetben ők erővel visszatarthatók”; az 1486: 33. artikulus ugyanez esetre kimondja, hogy az úr az ily familiárist elfoghatja és fogságban tarthatja, „nem tekintve a nemesi előjogokat.”

Mátyásnak a nagybirtokosok túlhatalmával és örökös rakoncátlanságával szemben nagyon hatékony eszközök álltak rendelkezésére.

Az egyik, s a legtermészetesebb: kicserélni azokat a nagy családokat, melyek múltjuknál fogva alattvalói engedelmesség helyett lázadásra voltak hajlamosak. Itt nagy szerepe volt az állami hivatalnak is. Nádor és országbíró, vagy a valóságos, katonai erővel rendelkező bánok, erdélyi vajda, székely ispán, vármegyei főispánok a királyi kinevezéstől vették állásukat és Mátyásnak nem volt egyét teendője, mint hogy hivataloktól távol tartani a megbízhatatlan családok fiait. Így szorulnak vissza az ország kormányzásából a Garaiak, a Rozgonyiak, ugyanakkor ezek hanyatlásával pedig párhuzamosan emelkednek a Hunyadi-család régi emberei, rokonai. Ellenségek és a modernséggel szemben értetlen régi barátok mellé így emelte Mátyás saját embereit.

A megbízhatatlan urak féken tartása már magában véve is remélhető volt, ha a bandériumok vagy nemesi csapatok vezető állásait biztos hűségű emberei kezébe adhatta. Már ekkor érezte az ifjú király a magyar alkotmány szerkezetének hibáit, és már akkor elhatározta azok kiigazítását. Mátyás egész vármegyéket adományozott, s ezzel egyúttal megalapította a hazai grófi címet és állást.

Annyi bizonyos, hogy ez az egész kormányzati rendszer folyvást éber, folyvást energikus politikai központot tételezett fel: onnan kellett idejében felismernie az egyes hivatalokban szükséges

változtatásokat, minél gyorsabban intézkedni. Mátyás politikai zsenialitását bizonyítja, hogy az ország területén mindvégig fenntartotta a rendszert. Továbbá Mátyás király tehetségét mutatja az is, hogy a hatalmat mindvégig saját emberei kezébe adta és általuk elérte azt, hogy még oly népszerűtlen rendeleteit is eltűrték.

Úgy gondolom, hogy az eddigiekből világosan kiderült Mátyás egyéni zsenialitása. Hiszen nyilvánvaló, hogy hatalma uralkodása első felében erősen ingatag lábakon állt, ebből a helyzetből volt képes egy olyan kormányzatot létrehozni, ahol a királyi hatalom szinte csorbítatlanul érvényesülhetett.

Helyi szintű igazságszolgáltatás

A magyar gazdaságban és társadalomban mindenütt a szerves, ámde lassú és a korábbi ellentmondásokról terhes fejlődés jeleit regisztrálhatjuk. Vagyis: a Mátyás-kori politikai stabilitás és belső rend megújította az utat a magyar gazdaságban és társadalomban amúgy is benne rejlő lehetőségek kibontakozásához. Az állam megerősödésének okait azonban elsősorban a kormányzati szférában kell keresnünk, s nem pedig, mint szokásos, fordítva: a gazdasági-társadalmi helyzetből levezetni az állam stabilitását.

A történetileg kialakult magyar kormányzati rendszer látszatva vajmi keveset változott. A főtisztviselők Mátyás idejében sem voltak gyakrabban üresedésben, mint máskor, a törvények is biztosítani látszanak a király és a bárók közti hatalmi egyensúly, sőt a köznemesség fokozott beleszólási jogát is. A valóságban azonban Mátyás, szinte észrevehetetlenül olyan reformokat hajtott végre a kormányzatban, amelynek révén közvetlenül irányíthatta azt.

Hozzálatott, hogy kiépítse a rendi államot, s mintegy kettőssé tegye a kormányzást. Mivel a társadalmi osztályok még nagyon elhatárolatlanok voltak, s az átmenet nevesek, szabadok és jobbágyok között teljesen elmosódott, csak a kétségtelen nemességűeket igyekezett kiemelni, s a többieket lejjebb szorítani. Azonban ez az elhatározása olyan ellenállásba ütközött, hogy rövidesen lemondott róla.

Azokon a tereken, ahol a meglévő nagybirtok tehát nehezen megmozdítható szociális képződmény nem állta útját, a királyi hatalmat kompromisszumoktól mentesebben alapozhatta meg a gyengébbek és az elnyomottak érdekében.

A rendelet jelentős engedményekre készítette: a vármegyei bandériumokon kívül telekkatonaság állítására, sőt az egész nemesség hadba szállására a haza ellenségei ellen. Alvezéreit, mint Nagy Simont, Magyar Balázst a köznemesek sorából választotta. Döntő kérdésekben megkérdezte a köznemességet, mintegy önön hatalmának korlátozására. A magyarországi hűbériség alapjához, a familiaritáshoz ugyan nem tudott erős kézzel hozzányúlni, de ezen is változtatott. A familiarisi viszonyt igyekezett lazítani, korlátozni. Mátyás király az eddigi szűk országot kormányzó csoport helyébe egy föltörő, nagy társadalmi réteget vett, a köznemesi rendet, amely vele személyes viszonyba került, s ez évszázadok óta hiányzott. Hunyadi Mátyás célja, a nemzet minél nagyobb erő kifejtése volt, de hogy ezt elérje, egyensúlyt hozott létre és összhangot egy széleskörű, felelős uralkodó középréteg és a király között. Gondoskodását nem korlátozta csak a nemesekre. Mint céltudatos uralkodó, tudta, hogy az állam jövedelmeinek alapja a jobbágyság adója. Éppen ezért velük szemben is érvényesített védő hatalmát. Személyesen ellenőrizte a közigazgatást, az igazságszolgáltatást, akár azáltal, hogy emberekre és iratokra állandó felügyeletet gyakorolt, akár pedig azáltal, hogy mindenkinek szabad bejárása volt hozzá, vagy pedig maga kereste föl az országot.

Kisebb-nagyobb közigazgatási és kormányzati kezdemények egész szövevényét teregethetnénk ki, hogy világosan lássuk Mátyás kettős törekvését: az országot központosítani és a széthúzó erőket, a nagybirtokosokat már rendek felemelésével paralizálni. Az olyan veszedelem, hogy szétesés, felbomlás egymástól független territóriumokra, az ő uralma után végkép eltűnt; központi, királyi igazgatás és a vidéken a vármegyék mindenkor elég kohéziót termeltek, hogy az ilyen centrifugális törekvéseket semlegesíthessék. Mátyás király államszervezetében elsőrendű fontosságú volt az államjövedelmek biztosítása. Tudta, hogy a szokatlanul nagy és széleskörű adózás nem népszerű. Tehát igyekezett ezt a terhet ellensúlyozni jó igazságszolgáltatással és megbízható hivatalnoki renddel. Az intézmények vezetői, hivatalnokai többnyire a köznemesi, a polgári, időként pedig a jobbágyi sorból emelkedtek föl. Művelt, szakmájukat kiválóan ismerő emberek voltak, akik hivatalukat, s ebből származó jövedelmeiket megélhetésük fő forrásának tekintették.

Hunyadi Mátyást az utókor nem hiába nevezte igazságosnak: bíraskodás és igazságszolgáltatás terén alkotásai szinte erőszakkal próbálták kiemelni az országot a középkori viszonyokból és olyan bíraskodási szervezettel ellátni, amely már közel áll az újkori abszolutizmusok központi állami jogrendszeréhez. A legrégebbi, de legjellemzőbb magyar mondást, amely Mátyást mint az igazság védelmezőjét állítja elének, Heltai Gáspár írta le: „Mehalt Mattias kiral, elkeolt az igassagh!” Szinte természetesen rávilágít, hogyan keletkezett Mátyás király föltétlen igazságosságának emléke. Összehasonlítás útján. A sivár jelent összevetették az ő korában uralkodó állapotoknak, és így rájöttek, hogy az általa képviselt államhatalom igazságos volt. Nagyszombati Márton latin nyelvű dicitichonjában így ír:

„Régi királyiuk közt Mátyás csúcsként kimagaslik
Fenség, a szeretett nemzet gyámola volt
Országunk az uralma alatt kivirult, kivirágzott,
Hajdani Róma virult így cicero idején
Mindig igazságos kézzel tartotta a kormányt
Jól megfontoltan vitte a hon szekerét.”

A magyar igazságszolgáltatás és jogi élet ebben az időben már igen fejlett volt, csak nem bonyolult. Az igazságnak sokszor igen sűrű szövedéken keresztül kellett érvényre jutnia. Mátyás keresztülsújtott rajta.

Az igazságszolgáltatás jogintézmény kialakítása előtt létezett udvari bíróságok, a kancelláriák, s az udvarból a peres ügyek ellenőrzésére kiküldött „királyi emberek” úgy működtek, hogy állandóan magukon érezhették a király tekintetét. A királyi ítéletek szigorúsága és gyorsasága közel érezteti az uralkodót. A fejedelem parancsainak különös határozottsága, kijelentései, mint, hogy: „keményen meghagyjuk nektek”, aztán meg hogy „másként cselekedni ne merészeljete” vagy pedig egyáltalán nem szabványos, félre nem érthető, s alkalomadtán beváltott fenyegetések mindenkit meggyőztek arról, hogy a király nem tréfál. Az ország lakosságának nagy tömege Mátyás ítéleteit nem érezték sem kegyetlennek, sem igazságtalannak, mert ezek csak a vele

szembehelyezkedő oligarchiákat sújtották. Alapjában véve, annak az uralkodónak adtam igazat, aki uraival szemben a szegényt védte és a magyar dicsőséget makulátlanul hordozta a külhonban.

Az igazságszolgáltatás terén behozott reformok általában egyöntetűen célozzák a főurak befolyásának visszaszorítását. A főurakat a köznemesség önkormányzati szerve, a megye alá rendelte, a rendi alkotmányt pedig - amelynek keretében a köznemesség az országgyűlésen befolyást nyert az ország sorsának intézésébe - kifejlesztette.

Legelső országgyűlésén, 1458-ban körülírja a hatalmaskodók perbefogásának módját, akik a vármegyék elé idézendők, s azok ítéletéről fellebbezni is lehet a király személyes jelenletéhez, a nádorhoz és országbíróhoz, de már ez 1462: 1. artikulusban pontosan felsorolva az országban elkövetett hatalmaskodások eseteit, büntetésükre elrendeli, hogy ilyenek elkövetői az udvarban, a király személyes jelenletében foghatók perbe, mégpedig pontos határidő alatt: hosszabb terminusra legfeljebb 32 nap alatt, rövidebbre legalább 15 nap alatt.

Ezek az első rendelkezései megütik a hangot, mely uralkodásából mindvégig kicsendül: a törvényt, a jogot és emberiséget tipró erőszak ellenében, a rakoncátlan nagyurak, nagyobb nemesek megrendszabályozására megkönnyíti az igazságszolgáltatás menetét a bűnösök érdekében rákötött sok különctől, s mivel a nagyurak, bíraskodásában, mint önbíraskodásban nem bízhat, s az ország rendes bírái is csak a nagyurak, ennél fogva az ügyek végső intézését magához, királyi kúriájába vonja.

Mátyás páratlanul esélyes ember volt, de erős igazságérzet hatotta át. A törvénykezési és közigazgatási reformok méltányos szelleme is ezt tükrözi vissza. Az igazságszolgáltatásban nem ismert mellétekinteteket, s keze a legkiváltságosabb osztályokra is súlyosan ránehezedett. Mint renaissance - uralkodónak kevés érzéke volt a hatalmasok rendi kiváltságai és alkotmányos jogai iránt, viszont a kisegzisztenciák bajai iránt nagy megértést mutatott s azok enyhítésére mindent megtett. Ennek köszönhető, hogy a nép legszélesebb rétegeiben évszázadokon keresztül az igazságos király emléke maradt fenn róla.

Az igazságszolgáltatásnál ugyanazt látjuk, mint a királyi tanács a legfőbb politikai vezetés dolgában: összeköti annak intézését kancelláriájával, s így végső fokon az ország igazságszolgáltatását is a tőle függő, megbízható kancelláriai emberekkel intézi. A locumtenensek egy kivételével, mind egyháziak kiváló jogtudósok. A kisebb kancelláriai kapcsolat következtében a bíróság tagjai elválnak a politika embereitől, amivel megkezdődik nálunk a bíraskodás és közigazgatás szétválasztása, az újkori állam egyik legnagyobb vívmánya.

Mátyás törvénykezési és közigazgatási reformjai maradandóbbak voltak. Jelentős volt a nádor hatalmáról hozott 1485-ös törvénycikk. Ez a nádori hatalmat széles körben kiterjesztette. A királyválasztásnál őt illette az első szavazat, a király kiskorúsága esetén ő lett hivatalból a kiskorú király gyámja, a király távolléte esetében a nádor a királynak a helyettese, mintegy a király kormányzója lett, akinek az ország éppúgy engedelmisséggel tartozott, mint magának a királynak. A nádor lett az ország mindenkori főkapitánya, a király után a legfőbb bíró, a kúnok ispánja. Abban az esetben, ha a király és a nemzet között viszály támadna, a közbenjáró szerepe a nádort illette meg. A nádor hívja az országgyűlést a király koronázására és abban az esetben, ha a király örökös nélkül hal meg.

A nádor vagy a király különös bírósági közgyűlések megtartásának emlékeivel már a XIII. században is találkozunk, de részletesebben tájékoztatva Nagy Lajos uralkodásától vagyunk. E bírósági közgyűlések megtartása a nádor tisztehez tartozott ugyan, de ő is azokat királyi meghagyásból tartja. Az ilyen közgyűléseken tehát közvetlen királyi tekintéllyel ment végbe a bíraskodás, nem egy ízben azokat a király személyesen is tartotta, mint pl. 1467-ben Mátyás Pest és Pilismegyéknek.

A közgyűlés megtartását a kihirdetés /proclamatio/ előzte meg. Ez az érdekelt megyékhez intézett királyi levéllel történt, melyben szerepelt a közgyűlés célja és felhívás arra, hogy a kijelölt helyen és időben jelenjenek meg. Helye: az érdekelt megyék egyikének e célra alkalmas és erre rendszeren is használt helység határa volt vagy valamely nagyobb helység szomszédságában elterülő mezőség. Jelen kellett lennie az alispánnak, szolgabírónak, továbbá minden megye részéről választott 12 nemesnek.

A nádori congregatio feladata: latrok és más gonosztevők kiirtása, közbíráskodás, királyi jogok kikeresése és foganatosítása. De nemcsak bűnügyekben ítélték, hanem voltak hatalmaskodási ügyek, valamint birtokjogok kiderítése és védelme. Mátyás alatt azonban ezen utóbbi ügyeket kivonták a nádori közgyűlések hatásköre alól.

Zsigmond után a nádori közgyűlések megtartására csak kivételesen került sor. Csak miután az 1464. évi decretum 21. cikkelye a régi szokás szerinti megtartását újból elrendelte, találkozunk sűrűbben azok megtartásával. De már 1467-ben Mátyás király több megyét olyan feltétel alatt, hogy magukat a portáikra e végett kivetett adóval megváltják, a nádori köztörvényszéket terhe alól 5 év tartamára felmentett. Az ország szegénységére való tekintettel 1478-ban az országgyűlést arra indította, hogy 8 alsó-magyarországi megye kivételét, hol a közbiztonság igen meg volt rendítve, a jövő 5 évre a nádori közgyűlést egyáltalán eltiltsa, és az említett 5 év eltelté után pedig nádori közgyűlést a király csupán a főpapok és a főurak tanácsára rendelhetett el. Az 1486. évi decretum 1. cikkelye pedig azokat végleg megszüntette: „mindenekelőtt végeztük és határoztuk: hogy a köz- vagy nádori törvényszék eltörlendő; jövőre soha semmi időben sem szabad azt megtartani”. A nádori köztörvényszék hatáskörét a megyékre ruházta.

A nádornak rendes bírói hatáskörétől különbözött az a bírói hatalom, amelyet ő akkor gyakorolt, amikor a nádori cikkelyek értelmében az országtól távollévő királynak helytartója volt. A törvények szerint ekkor kezelhető teljes bírói hatalom szállt rá. „...És e részben akkora hatalma, joghatósága és méltósága van, amelynél nagyobb, de még csak ahhoz hasonló is a királyi méltóság kivételével, egyáltalán semmi igazságszolgáltatónak sincsen...”

A nádori törvényszék megszüntetésével a nádor jellegzetesen középkori vándorló bíráskodása, tumultuózus jelentek, fegyveres összeütközések és mindennemű visszaélések melegágya szűnik meg.

A köznemesség nagy tömege a familiaritás kapcsai folytán már a főurak csatlósa volt, annál inkább kellett Mátyásnak arra törekednie, hogy az uraktól független nemesi egyesülést, a vármegyét megerősítse. A nemesi vármegye hatáskörének és önállóságának növelése ellensúlyozta a főurak

hatalmát, de csorbította a központi kormányzatot. A vidéki bíraskodás rendes és állandó közege Magyarországon minden nem kiváltságolt népelemre nézve a vármegye volt.

Azóta, hogy Nagy Lajos a nádori bíraskodást a kúriával szorosabb kapcsolatba hozta, a megye már csak kivételesen, királyi engedély alapján tartott bírósági közgyűléseket és saját hatalmából már csak bírói székén, a sedrián ítelt. Ennek hatásköre pedig nemesekre vonatkozólag igen szűkkörű volt; a nemes minden fontosabb ügyeire nézve a királyi kúriába, vagyis az ország rendes bírói alá tartoztak. A megyék kötelesek voltak rendes időközönként - hetenként vagy kéthetenként - ítélőszéket (sedes judiciaria) tartani.

Hunyadi Mátyás törvényhozásán végig vonul az a törekvés, amelynek szolgálatában kialakul a vármegyei törvénykezés, a sedria végleges formája, mégpedig nem a köznemesek tömegére építve, hanem mindenkor a gazdagabb „bene possessionati” „potiores” középnemesekre, akiknek kezéből csak Kossuth fogja a megyei vezetést kicsikarni.

1486-ban elrendelte, hogy nemcsak a megyei sedrián való bíraskodáshoz, hanem a bírósági eljárásoknál is hiteles emberüket kell, hogy szolgáljanak, a megye kiterjedéséhez mérten 8-12 egyén választandó és e működésükre fel kell eskettetni őket. Szolgabíróknak, királyi embereknek olyanok választandók, akik a vármegye tanúbizonyságával végzik a magán - és büntetőjogi vizsgálatokat, s akik ennél fogva már inkább a vármegye, mint a király embereinek tekinthetők.

Korábban a megye ítelt nemes és nem nemesek felett is. Mátyás ezt megszüntette, kivétel az örökös grófoknak, akik a törvény szerint, régi szokásnál fogva kizárólag a király személyes bírósága alá tartoznak. A nemes csak kisebb értékű peres ügyeire nézve tartott a megye alá. Általában a megyei nemeseknek csak 100 Ft értéket meg nem haladó pereiben ítéltetett, tehát bántalmazás esetében csak a kisebb hatalmaskodás, vagyis az erőszak díját, 25 márkát ítéltetett meg. Amint már feljebb említettem a megyei fejlődés abba az irányba haladt, hogy a főispán kivételével, tisztségviselői választás útján nyerjék hatalmukat. Ezt sokáig akadályozta, hogy az alispán a főispán familiárisa volt, s így ő bízta meg. Mátyás törvénye a megyei tehetős középnemesség érdekeit akarja biztosítani az alispán kiválasztásánál.

A megyei törvényszék tekintélyét is szolgálja az a rendelkezés, amely szerint, akik könnyelműen fellebbezik ügyeiket a vármegyétől a kúriához, s ott elmarasztaltatnak, ezért a könnyelmű fellebbezésért kétszeres bírságot fizessenek - mondja a 10. cikkelyben.

A hűbéri igazságszolgáltatásban általános törvény volt a nyílt jogegyenlőtlenség. A jelek, rendi állásuktól függően más és már bíróságok hatáskörébe tartoztak. Mátyás központosító, a királyi hatalmat erősítő törekvéseivel szemben álló bárók azonban szinte kivétel nélkül olyan mentességet, kiváltságot élveztek, melynek értelmében ügyeikben közvetlenül a királyi udvari bíróságok jártak el már első fokon is. Mátyás 1486. decretuma kettős eredménnyel járt: megszüntette sok nagybirtokos kiváltságát, ugyanakkor pártfogoltjának, a megyei tehetős nemességnek bírósága, a sedria elé utalta ügyeiket, ezzel is erősítette a megyék tekintélyét.

A későbbi rendi vármegye kifejlődésére rendkívül előnyös volt az 1486: 64. törvénycikk, amely a megyét felhatalmazta, hogy az országgyűlési és más követi fizetésére a területén birtokos főpapokat és főurakat is megadóztathassa; a megyei tárgyalások függetlenségét akarja biztosítani a nagyúri familiárisokkal szemben a 65. artikulus, szigorú büntetéssel eltiltva nemest és parasztot, hogy fegyveresen menjen be a sedriára.

A vármegye politikai jelentőségét mutatja, hogy az országgyűlési törvények végén gyakran kimondták, hogy azokat a vármegye sedriáján kell kihirdetni, a fő - és alispánoknak, szolgabíráknak meg kellett tartani azokat, de a törvényekkel ellenkező királyi rendeleteket nem kellett megtartani. A nemesi vármegyének a familiaritás kötelekeiből kibontakozását és a nagybirtokosoktól függetlenülését szolgálja azon, szintén Mátyás korában jelentkező tendecia, mellyel a vármegyék iparkodtak megszabadulni a főispánok familiarisaitól, akik eddig mindenütt és kizárólag viselték az alispáni hivatalokat, urak a főispán kinevezéséből. Az 1486. évi decretum 60. cikkelye megköti ebben a főispánok kezét: „Továbbá rendeltük, hogy a királyi felségnek az ő főpapjai és bárói tanácsával és akaratával mindenik megyében valamely bárók vagy más jeles és jómódú birtokos embert, a ki tudniillik megfelelőnek és alkalmasnak látszik, kell megyei ispánná kineveznie.”

Mátyás utolsó éveiből, 1488-ból van az első adatunk, mely szerint a vármegye maga választotta alispánját, igaz, hogy a főispán és testvére, a korábbi alispán beleegyezésével.

Mátyás a sziléziai városokra és Bécsre is támaszkodva szeretné hatalmas és fejlett birodalmát megszervezni. Ilyen elképzelések érdekében törekszik a centrális államhatalmat megerősíteni; ebben a szemléletben rendezi át szinte az egész állami szervezetet.

Hazai reformtervezetében lényeges helyet szánt a városi polgárságnak. Kétféleképpen járt el érdekükben a fejedelem: egyenként és adott esetekben pártjukat fogtag, másrészt pedig jogviszonyaikat kiépítve, függetlenítette a nagyurak kényéről, vármegyék beavatkozásától. A szabad királyi város külön életét a külön városi jog tette lehetővé, amely a nemesi és országos jogtól elvált. A városok e biztosított jogállása kétségtelenül elősegítette a bevándorlást, következésképp feltehetjük, hogy még e korban is legalább felében bevándorlás útján és csak felében természetes szaporodás útján nő a polgárság száma. Statisztikai adatok kimutatják, hogy Sopron lakossága 1379-ben 2200 , 1427-ben háromezeröttszáz volt, azaz ötven év alatt szinte megkétszereződött, Kolozsvárott Mátyás alatt magyar család négyszázötven-négyszáznyolcvan volt, ami legalább 2000 magyar tesz ki, száz szintén 2000 volt, úgyhogy a város lakossága a 4000-et is felülmúlta.

Mátyás király városvédelmi politikája lerakta az alapjait, annak a polgári osztálynak, melynek kifejlődését utóbb, a Jagellók alatti nemesi visszahatás és a török hódítás, sajnos végképp megakadályozta. Mátyás még saját édesanyjával szemben is igazságot szolgáltatott egy másik város polgárainak. Ugyanis 1477-ben Beszterce város, a királytól ráruházott nagyurassági jog alapján, a NAGY-DEMETESI plébániára alkalmas papot mutatott be az erdélyi püspöknek. Ez azonban özvegy Hunyadi Jánosné ajánlatára az ő kancellárjának adományozta a plébániát.

Amikor a király erről értesült, a püspöknek szigorúan meghagyta, hogy a várost a kegyurassági jog gyakorlásában akadályozni „ne merészelje”, és ismerje kötelességének a város jelöltjét a plébániába beiktatni.

A városi joghatóság azoknak a külföldi vendégeknek adott bíraskodási szabályból fejlődött ki, akiket még első királyaink telepítettek a várak aljába.

A városi jogok eredetileg mindegyik városban szokásjogként alakultak ki. Későbbi városaink már a régebbi városok jogát kapták egyszerű jogközlés útján vagy királyi kiváltság útján.

A városi bíraskodás élén a városbíró állt, aki egyszersmind a városi hatóságnak is feje volt. 3 évenként választották. A bírótól az igazságosságát, tudását és becsületességét biztosító tulajdonságokon kívül megkívánták, hogy a városnak ott állandóan megtelepedett, birtokos polgára vagy esetleg több éven át tanácsosa legyen. A bíró bírótársakkal ítélt, rendszerint tizenkettő esküdt polgárral, akiket e tisztükre a bíróval egyidejűleg egy év tartamára választottak. A városi bíróság teljes polgári és büntető igazságszolgáltatást gyakorolt, kivéve a szentszékek elé tartozó ügyeket. A város polgárai alá voltak vetve minden tekintetben a városi bíróság alá. A városi bíróság a városi jog szerint ítélt, és ha ez nem volt elegendő, akkor vette figyelembe az országos szokásjogot. A városi bíróságtól fellebbezni lehetett a király személyéhez, de a XV. század elejétől fogva már külön csoporttá alakultak azok a városok, amelyek fellebbvitel tekintetében a tárnokszékhez tartoztak és ennek következtében a tárnoki városok csoportját alkották, mint pl. Buda, Pozsony, Sopron. Korábban ezen városok törvénykezési fórumán, a tárnoki széken a tárnokmester elnöklete alatt a városi kiküldöttek mellett nemes ülnökök is részt vettek, azonban a nemesek Mátyás uralma alatt végkép elmaradnak az ugyancsak Mátyás alatt hozott városi statutum, a „tárnoki articulusok” szerint, nehogy nemesek és külső személyek részvételével a városok előjogaik csorbuljanak. A tárnokszéket, mint a királyi kúriától kivált bíróságot, a város alkalmas helyén kellett megtartani Budán. A Mátyás-korabeli tárnokjogi cikkelyek értelmében évenként kellett tartani, tényleg azonban megtartását gyakran évenként elmulasztották. Nem volt határnaphoz kötve, hanem úgy kellett kihirdetni a városok számára. Ilyenkor felszólítás ment azokhoz a városokhoz, amelyeknek a tárnokszéken ülési joguk volt, hogy mindegyik küldjön ki 2-3 jogban jártas idősebb polgárt, kik a tárnoki széken a bírótársi tisztet teljesítik. A tárnokszéken a tárnokmester elnöklete alatt részt vettek: az altárnok mester, tárnoki ítélmester és küldötteik útján 7 szabad és királyi város. Ahhoz, hogy a tárnokszék eljárhasson elég volt 5 város küldöttjeinek jelenléte.

A XV. századtól már csak fellebbviteli bíróságként működött, még pedig nemcsak a 7 szabad királyi városokra, hanem más királyi városokra nézve is. A tárnokszékhez csakis fekvőségek örökjogára vonatkozó és 60 aranyforintot meghaladó adóssági perek voltak fellebbezhetőek. A tárnokszéktől a

fellebbezés a királyi személyes jelenlét elé ment. A személynök ilyenkor a királyi kúria ítélőmestereivel a királyi táblán ítél.

A királyi táblától különálló bíróság volt a személynöki szék /sedes personalitia/. A 7 királyi város /Buda, Pozsony, Sopron, Nagyszombat, Eperjes, Kassa, Bártfa/, melyhez utóbb nyolcadikul Pest társult, az articulusok alapján zárt jogi életet élhetett, törvényszékétől a királyhoz ment a fellebbezés, aki 3 más városra, Székesfehérvár, Esztergom, Lőcsére I. fokon is fellebbezési fórum volt, a tárnokszék, mint közbeeső fórum kihagyásával. E városokat nevezték személynökinek. Ezeket kivették a tárnoki joghatóság alól és közvetlenül a személynöknek rendelték alá.

Ugyancsak Mátyás uralma alatt kapott szilárd formát a felső-magyarországi 7 bányaváros egyesülése, ezek Gölnicbánya, Szomolnokbánya, Rudabánya, Jászó, Telki-, Rozsnyóbánya és Igló voltak, ellentétben a korábban már Zsigmond alatt egységgé kialakult alsómagyarországi 7 bányavárossal.

Mátyás hatalmának eredőjéből még egyet részletesen meg kell vizsgálnunk: azt a szinte korlátlan rendelkezést, amellyel a nagy egyházi javadalmakat, püspökségeket és apátságokat betöltötte. Bár a pápaság elvben mindig fenntartotta saját betöltési jogát, már Hunyadi Jánosnak, mint kormányzónak sem csinált nehézségeket, mikor ez önmaga nevezte ki a nagyjavadalmasokat. Mátyás azonban ezt, a magyar királyok főkegyúri jogára hivatkozva, olyan esetekben is gyakorolta, s gyakorlásában olyan világi szempontokat is érvényesített, hogy ezzel a pápák ellentmondását hívta ki, akik az ő kinevezéseit sokkal kevésbé fogadták el, semmint atyjáét, a kormányzóét. Mátyás az egyházi kinevezések dolgában is a saját hatalmi és politikai céljait követte, tekintet nélkül az Egyház és a hívek vallási szükségleteire.

Mindjárt uralkodása elején átruházta a nyitrai püspökséget illető kegyúri jogát főudvarmesterére, későbbi nádorára Gúti Ország Mihályra, olyképp, hogy ez és három fia nevezhetnek ki Nyitrába püspököt. Mátyás valóságos jogigényt emelt az összes egyházakban a kegyúri jog alapján minden javadalom betöltésére.

Azonban megérte a fáradságot a kinevezésekért folytatott küzdelem is, mert a nagy politikai befolyással és hadierővel rendelkező nagyjavadalmakra saját kreatúráit nevezte ki, akik az ő belső hatalmának egy-egy oszlopává kellett, hogy legyenek.

Törvényeket hoztak, amelyek a tizedek bérbeadásánál kezdik megkötni a papság kezét, hogy azokat a további fejlődés során a helyi földesurak szerezhessék meg potom bérösszegeikért.

Néhány szót kell szólnunk az egyházi bíróságok helyzetéről, feladatáról és hatásköréről is. Az egyházi bíróságok az ún. szentszékek, azonkívül, hogy szorosabb értelemben vett egyházi ügyekben eljárak, számos világi ügyekben is ítétek. Kezdve attól a kiváltságtól, melyet II. Endre az aranybullával egyidejűleg a magyar klérus számára kiállított, egész a XV. század végéig számosak azok az intézkedések és törvények, melyek a szentszékek illetékességét világi ügyekben körülírják. Mátyás király első dekrétum (1462) csak néhány cikkelyt foglal össze, ezek főleg egyes bíróságok jogkörét szabályozzák. Pontosán a 3. cikk szól részletesen az egyházi bíróság elé tartozó ügyekről: „(1) Minden ügy, mely az isteni tisztelet vagy a szentségek körül való vétséget illeti. - (2) Továbbá a hit dolgát és az eretnokséget vagy az eretnokséggel gyanúsítottakat érintő ügyek. - (3) Továbbá a végrendeleti ügyek és ami azokkal jár. - (4) Továbbá a házassági és a velük kapcsolatos ügyek, különösen pedig a hitbér és jegyajándékok, menyegző: ajándékok és a negyedjog ügyei, ha nem ingatlanörökség megszerzése a kereszt tárgya. - (5) Továbbá a dologi és személyes dézsmaügyek meg az ezzel kapcsolatos ügyek. - (6) Továbbá az uzsoraügyek. - (7) Továbbá az özvegyek és nyomorult személyek ügyei, ha a per nem birtokok és telkek megszerzése körül forog. - (8) Továbbá az eskü meg nem tartásának és minden hamis eskünek a dolga, minden ügy, melynek végcélja a bűnös megjavítása. - (9) Továbbá minden ügy, amelyben valaki bírói ítéletnél, avagy az egyházi törvénytől fogva kiközösítés alá esik.”

Teljes részletességgel sorolja fel és körülhatárolja a törvény az egyházi bíróságok hatáskörébe tartozó ügyeket. Szembetűnő, hogy milyen sok vagyoni vonatkozású ügyre terjedt ki az egyház joghatósága. Az uzsoraügyek egyházi bíróság elé rendelkezésének oka az volt, hogy a kamat szedését az egyház tiltotta. Tehát a szentszék illetékessége: Rétbérre, hozományra és jegyajándékokra, valamint leánynegyedre vonatkozó perek, tizedügyek. Ezen ügyekben az egyházi és világi bíróságokat vegyesen látjuk eljárni. A szentszékek alá tartozik: végrendeleti ügyek, de idővel a

kegyes célokra rendelkező végrendeletek, uzsoraügyek, hamis eskü és hitszegés, különösen ha hit alatt felvállalt kötelezettséget nem teljesíttek, de csak a bűnös életében, mert a hitszegő büntetése személyes lévén, az a hitszegő halálával elenyészett, és végül özvegy és gyámoltalan egyéneknek nem birtokbeli ügyei.

A szentszéket a püspök vagy helynöke, széküresedés esetén pedig a káptalan helynöke tartotta. A püspökmegyei szék ítéletétől az érseki székhez és végtére a római székhez lehetett fordulni, de az alsóbb bíróság elkerülésével valamely ügyet a felsőbb bírósághoz vinni tilos volt. Pest pedig közvetlenül a római kúriába vagy a pápai követ elé vinni már Zsigmond kora óta, hivatkozással a pápának Magyarország részére kibocsátott engedélyére nemcsak tiltva volt, hanem e tilalom áthágója az 1471. évi dekrétum 19. cikke értelmében javadalom vesztésével vagy annak hiányában fejjesztéssel volt büntetendő.

Az igazságszolgáltatás reformjához tartozott a vándortörvényszékek eltörlése és az az intézkedése, hogy az első fokról a nemesi, második fokról pedig a jobbágyperemből a fellebbezés a királyi udvarban létesített udvari főbírósághoz /curia regia/ jusson. Főbenjáró ügyeknek még volt egy fellebbviteli fóruma a personalis praesentia régia.

Ilyen volt Mátyás király társadalmi igazságot jelentő politikája: Mátyás a nép között járt, ellenőrizte a nép helyzetét, hivatalnokai működését, igazságszolgáltatását, s megfékezte a nagyurakat.

Mindenütt jelenvalósága, igazságszolgáltatása, népbarát politikája, fölbukkanása az ország különböző részein olyan mély nyomot hagyott a magyar nép lelkében, hogy azt senki többé nem tudta eltörölni.

A király személyes jelenlétének bírósága

V. László halálával a magyar állam központi szervezetének eseményekben és fordulatokban gazdag korszaka zárult le.

Mátyás megválasztásakor a közép- és kismemesi tömegeknek, de a bizalmatlan, sőt ellenséges nagybirtokosoknak is engedményeket kellett venni. Ebből máris levonhatjuk a következtetést, miszerint a hatalmaskodások áradata ismét elborította az országot. Az elkövetett károsítások és

sérelmek tekintetében az 1454: 14. törvénycikk ad eligazítást, mégpedig ezek esetén a megyei törvényszék szolgáltatson igazságot, továbbá a központban pedig évente négyszer tartsák meg az oktávákat, és csak hadfelkelés miatt halasszák el.

A Mátyás trónra lépését követő nehéz politikai helyzetben különösen fontos volt, hogy a hatalmaskodás ellen küzdő bírói szervek vezetése a királyhoz hű emberek kezébe kerüljön. A hatalmaskodás kérdésére kettős megoldást kerestek, és így kettős szervezetet is teremtettek.

1458-i decretum szerint az „új nagyobb” hatalmaskodási cselekményeket a megye közgyűlése vizsgálja ki, a megyei hatóság adjon elégtételt, és az akkor fennállott 3 kúriai bíróság (személyes jelenlét, nádor, országbíró) valamelyike büntesse meg. Továbbá úgy rendelkezett, hogy a szembe talált hatalmaskodót azonnali feleletre kötelezte. A decretum új utat tört a rövid idézés, tehát az állandó bíraskodás bevezetésével. Az 1454 óta elkövetett hatalmaskodások ügyében a nyolcadokon kívüli határnapra is lehetett idézni, a specialis presentia újonnan vésendő pecsétje alatt. Ehhez a bírósághoz ítélmestert kellett kijelölni, aki állandóan Budán tartózkodik, és a mellé választandó 6 derék nemessel folyamatosan szolgáltatson igazságot a rövid idézéssel indult perekben. Az idézés a közlésétől számított 32. napra szólt, az idézőparancs pedig csak 62 napig maradt érvényben. Halasztást csak a követségben járók, a határvárak védői és a hadakozók kaphattak a királytól és a tanácstól; egyezségnek azonban korlátlanul helye volt. Ez a szabályozás döntő jelentőségű volt bírói szervezetünk fejlődésében. Azzal, hogy az idézést az oktávák helyett nyersen 1 hónapos határidőre kívánta, szükségessé tette az állandó kúriai bíraskodást. A hatalmaskodókat rövid időn belül, szabály szerint halogatás nélkül felelősségre lehetett vonni; amely hatalmat a különös jelenlét ítélmesterének és a 6 választott köznemesnek a kezébe adta. Megjelent az első szakbíróság, melynek a törvényszerkesztők politikai szerepet is szántak.

A specialis presentia kezelte a király bírói pecsétjét. A személyes jelenlét kiadványait a sigillum secretummal erősítették meg, mert ezt a bíróságot a titkos kancellár vezette.

A másik királyi bíróság a personalis presentia már Szilágyi Mihály kormányzósága alatt megkezdte munkáját. A két jelenléti bíróság vezetői mellett ott ültek a bírói széken azok a nemes ülnökök, akiket az 1458. évi decretum 32. cikke csak a különös jelenlétre rendelt ki. 1459-ben még találunk

olyan határozatot, amely csak a specialis presentia esküdt ülnökeinek tanácsára hivatkozik, de a gyakorlat úgy alakult, hogy ezek a bíró tanács hagyományos tagjai: a főpapok, bárók és az ítélmesterek mellé sorakoztak fel.

Minden jel arra mutat, hogy a specialis presentia törvényszabta működése mellett a törvény kiterjesztésével egyre nagyobb teret kapott az előkelőbb királyi bíróság: a személyes jelenlét.

A hatalmaskodások gyors jóvátételét és megtorlását lehetővé tevő rövid idézés mély gyökeret vert a bírói gyakorlatban, de súlya a köznemesi különös jelenlétről egyre inkább a bárók és az ítélmesterek részvételével tartott személyes jelenlétre tevődött át.

A jogbiztonság megszilárdítására és a bíróságok tekintélyének emelésére irányuló decretum meghatározta a hűtlenség esetein kívül a nagyobb hatalmaskodás cselekményeit is. Ezekben a tetthely távolsága szerint legfeljebb harminckettő, legalább tizenöt napi terminusra rövid idézésnek volt helye a személyes jelenlétre. A bírói széken ott kellett lenniük a király kúriájában tartózkodó főpapoknak és báróknak, mert szilárdabb az az ítélet, amelyet többek határozata erősít meg.

Az 1464-i decretumnak a hatalmaskodásra vonatkozó rendelkezése meghátrálást jelentett. A korona visszaváltásáért az uralkodó osztály korlátozta a királyi jogokat, amelyeket már Mátyás megszerzett. Ilyen volt pl. az, hogy a király a főpapok és a bárók tanácsa nélkül senkit sem marasztalhat el hűtlenségben. A rövid idézések szűnjenek meg, a már folyamatban levő rövid pereket azonban be kell fejezni. A diéta a hatalmaskodás orvosságát a király távollétében is, az összes nagybírák és helyetteseit részvételével megtartandó évi négy nyolcadban látta. Az eljárás gyorsítását a halasztás korlátozásával kívánta elérni.

A törvény tehát a hagyományos módszerekhez való visszatérést jelentette. Mátyás király azonban a törvényes rendelkezés nélkül is megerősítette pozícióját, és további fejlődést tett lehetővé.

A specialis presentia működését a törvények a király mindenkori tartózkodási helyéhez kötik.

A két bíróság joghatósága érintkezett egymással, miszerint a specialis presentia a hatalmaskodást és birtokjogot érintő, valamint a más bíróságoktól átvett perekben a személyes jelenlét pedig a kiemelt nagyuraknak tett adományt érintő ellentmondás ügyeiben.

A nádornak a királyi kúriából kiválása után a bíraskodás tisztje a nádor egykori helyettesére, a curialis comes-re szállt át, kit a királyi kúria rendes bíróját (judex curiae regiae-nek hívtak), hazai nyelven országbírónak. Ő tartja a királyi kúriában a rendes királyi törvényszéket és ezért ő képviseli ott a királyi bírósági jelenlétet. Ide tartoztak azok, akik a megyei, nádori vagy a báni hatóság alól mentesek voltak, továbbá minden birtokjogi per, adományi per és azok, amelyek az alsóbb bíróságok részéről az igazságszolgáltatás megtagadása miatt jutottak a királyi kúriába, vagy azért, mert azok elintézésének az alsóbb bíróságok részéről akadályai voltak.

Nagy Lajos uralkodásától kezdve azonban, amint a nádor nagyobb mértékben fejti ki a királyi kúriában fejti ki bíraskodását, és az országbíró bírói hatásköre folyvást szűkebbre szorul vissza, és a XV. század második felében az ország nagybírait megillető általános jogkörön kívül, az országbíró külön illetősége már csak a magszakadás alapján történő felkérésből származott.

Az országbíró által képviselt királyi jelenléti bírósággal szemben azt a bíróságot, amelyet a király - és pedig rendszerint a kúriában - személyesen tartott vagy pedig külön megbízásából, helyette más, mint az országbíró, a király különös jelenlét (specialis praesentia) bíróságnak mondták. A királyi különös jelenlét bírósága, mint kúriai bíróság kb. másfél századon át szerepelt. Élén mindig a főkancellár állt, akinek volt helyettese és voltak jegyzői is, ezeknek élén pedig protonotáriusa. A főkancellárnak egyéb nagyobb mérvű elfoglaltsága mellett helyettese gyakran járhatott el a királyi különös jelenlét bírósági teendőiben, sőt Mátyás uralkodása kezdetén Sary Péter fehérvási őskanonok és Hunyadi Jánosnak volt kormányzói kancellárja, mint a királyi különös jelenlét helyettese már önálló bírói állást foglalt el.

Annak az állandó bíróságnak jutott ő élére, melyet az 1458: XXXII. törvénycikk értelmében az újabb hatalmaskodási eseteknek rövid határidő alatti elintézésére Budán berendeztek, és amely a rendes nyolcadokon kívül is, tehát állandóan egy ítélmester és hat nemes közreműködésével volt hivatva ítélni.

Mátyás király 1464-ben megszüntette a király különös jelenlét bíróságát. A két jelenléti bíróság nemcsak a hagyományos törvénykezési ciklusokban, hanem állandóan működtek. A „jelentések” gyakorlati tevékenységét köznemesi származású ítélmesterek irányították, de a döntő szót a főpapok és főurak mondták ki.

1464. évi országgyűlés hivatalosan is beletagolta a „jelenléteket” a meglehetősen szabályozatlan oktavális jogszolgáltatási rendszerbe. Mátyás azonban a decretum szentesítése után egy nappal - personalis presentis regia néven - összevonta és a titkos - és alkancellárok, azaz a kancellária irányítása alá helyezte a jelenléti bíróságot.

A magyar király nemcsak bírta a bírói hatalmat, hanem gyakran személyesen is bíraskodott. Láttuk, hogy végezte a király az országban körül utazott, később pedig a királyi kúriában a törvényszéket többnyire személyesen tartotta. A királyság két első századából az egyházi bíraskodás egy-két emléken kívül úgy szólván csakis királyi ítéletlevelek maradtak reánk. De azután is, hogy a királyi kúriában a bíraskodást ott állandóan kezelni hivatott különböző közegek támadtak, a király személyes bíraskodási működése nem szűnt meg. Gyakran jelen volt a király az országbíró vagy a főkancellár által a királyi kúriában tartott törvényszéken, és a kúrián kívül is személyesen tart bíróságot, ha a peres fél előkelősége vagy az általa élvezett bíraskodási kiváltság vagy az ügy fontossága azt megkívánták vagy pedig panaszképp valamely felsőbb bírótól egyenesen a királyhoz fordultak orvoslásért. Különösen a hűtlenség esetei azok, melyekben talál még az aranybullára visszanyúlólag a király az ő tanácsában döntött. Ítéltetett a király bárhol az országban, hol nagyjaival találkozott, sőt néha tartott vidéki bírósági közgyűléseket is, mint pl. Mátyás.

A király személyes jelenlét bíróságának, mint a királyi kúria egyik rendes bíróságának megalakulásával a királyi különös jelenlét bírósága jelentőségéből veszít, és az 1462: I. és az 1463: XXI. törvénycikkek rendelkezése következtében teljesen feleslegessé vált. Mátyás király tehát 1464-ben a király külön jelenlét bíróságát a királyi személyes jelenlét bíróságába beolvasztotta, midőn a fő és titkor kancellári méltóságokat egy kézben egyesítette.

A personalis presentia regia folyamatosan működött, amely lényeges előnyt jelentett a nádor vagy az országbíró időszakosan ülésező, s az ügyek intézését húzó- halasztó törvényszékéhez képest. Első fokról a nemesi, másodfokról pedig a jobbágyperemből a fellebbezés a királyi udvarban létesített udvari főbírószékhez (curia regia) jusson. Főbenjáró ügyeknek pedig a fellebbvitei fóruma a király személyes jelenlétében működő bíróság. A peres felek igyekeztek ide fellebbezni, így egyre jobban kiterjesztette hatáskörét és tekintélyében is fölemelkedett. Még azután is, hogy a királyi személyes jelenlét bírósága megalakult, a király személyesen bíraskodik, mikor is azt mondták, hogy a király „propria in persona” ítél. Egyénileg az 1486: XXI. cikk értelmében örökös grófok tartoztak még közvetlenül a király bírósága alá, és voltak ügyek, amelyekben a törvények a király elé idézést határozottan kívánták vagy megengedték. Ezekhez tartoztak azok az ügyek, amelyekben nem a királyi kúria rendes bírósági ítélték, hanem annak lovagi bíróságai, továbbá a hűtlenségi esetek és a nagyobb hatalmaskodás ún. öt esete, azok tudniillik, amelyek a nemes háza és személye megsértésére vonatkoztak. Egyéb perekbe, amelyeket a törvények a király személyes bírósága elé utalnak, az idézés a király ettől való megjelenésre szólt. A királynak ilyen ügyekben a kúrián kívül hozott ítéleteivel alig találkozunk és a királyi kúriában sem fejlődött ezek ítéltetésére valamely külön szerv, hanem a király az ország nagybírójának, különösen az országbíróval közreműködésével ítelt. Az ítéletlevelek is, amelyeket az ilyen ügyekben a király kibocsátott, a királyi kúriában szokásos formában keltek. Az ítélet végrehajtását pedig ilyenkor az illető nagybíró nemcsak a saját, hanem egyszersmind a király nevében is rendeli el.

A személyes jelenlét bírósága szakjogászokból is álló tanácsával a rendi „ország” jogfelfogását képviselte a legmagasabb fokon. Az új bíróság kialakításával a királynak további lehetősége nyílt bírói hatalma növelésére. Rangban továbbra is megelőzte a nádor és az országbíró fórumát; csak ennek joghatósága alá tartozni továbbra is értékes kiváltságot jelentett. Ide terelte a király a gyanúsnak vélt vagy hatáskörükön túllépő vidéki bíróságok, illetéktelen szentszékek pereit. A tárnokmesterek mellett ide fellebbezhettek egyes királyi városok polgárai. A per felterjesztését a király rendelte el, a század végére azonban a fellebbezés rendes perorvoslattá vált.

A királyi személyes jelenléti bíróság élén 1464 óta a személynök állt. Őt a „királyi felség személyének” tekintették, aki nemcsak Mátyás nevében, hanem egyenest annak utasításai alapján ítélkezik. Ennek jele, hogy az uralkodó gyakran maga ült a bírói székbe, s nem ritkán

megsemmisítette personalisa neki nem tetsző ítéleteit. A személynök a király bizalmi embere, a kancellária bírósági exponense volt, akitől a gyakorlati jártasságon túl más képesítést nem követeltek meg. Többen közülük tényleges kancellárok, alkancellárok voltak, valamennyien ismerték az írásbeli ügyek menetét, de elméleti jogtudásukkal nem emelkedtek ki. A personalis kancelláriai és bírói feladatokat látott el. Ő kezelte a király bírói pecsétjét, ő alkalmazta ezt az ítéletlevelekre és a személyes jelenléten tett bevallásokra. Pecsétőri minőségben felelt a bíróságon kelt kiadványokért, tehát ezeket ellenőriznie kellett.

Mint bíró ő elnökölt a személyes jelenléten, ha a király nem maga foglalta el az elnöki széket. Gyakran kérték fel a felek választott bírónak is. A személynök a bírói pecsét őre rendes bíró volt, azaz bármely ügyben ítéltetett, és a törvényszékre hívás nélkül beléphetett.

Az 1486. decretum 68. cikke, amely megállapítja, hogy kik tekintendők az ország rendes bírúinak, amelyek közé már a főkancellárt nem számítja: „Ennélfogva határozottan kijelentjük ehelyütt, hogy a rendes bírúk: elsősorban a nádor, azután az országbíró, és azután a titkos kancellár, ha jelen van, különben a helytartó, vagyis akinél az idő szerint a királyi felség bírói pecsétje vagyon.” Tehát mindezek szerint a személynök volt az ország egyik rendes bírúja. Mint ilyen ő volt hivatva a rendes nyolcadokon kívül elintézendő, tehát különösen a megyéktől fellebbezett és a rövid perekben ítélni, és ennek következtében ő lett Mátyás uralkodása idejében a királyi kúriában állandóvá vált királyi bíróságnak, vagyis a királyi táblának a rendes, a nyolcadokon kívül is működő elnöke.

1486-ban megvalósult a kancelláriai és a bírói szervezet személyi szétválasztása, s a személyes jelenlét élén most már Mátyás haláláig Drágyi Tamás foglalt helyet. Bonfini szerint vele a peres ügyeknek és az ország szükségleteinek jó ismerőjével vitatta meg a király nevezetes 1486-i decretumát, mielőtt az országgyűlés elé terjesztette volna.

A kúriai bíraskodás súlya a helytartóra nehezedik, a legtöbb ügynek ő lesz a bírúja a kúriában, s mivel működése állandó kell, hogy szintén állandó bírótársakat kapjon. Így fejlődik ki Mátyás király uralma vége felé az udvarban a királyi tábla /tabula regia judiciaria/, melynek feje a helytartó vagy ítélmester. A táblától a királyhoz lehetett fellebbezni /"provocálni"/, s ilyenkor a király maga

vagy a királyi tanács válogatott tagjaival ítélt, azaz már ekkor kifejlődik a legfőbb bíraskodásnak azon rendszere, amely 1848-ig fennállt: királyi tábla és felette a királyi kúria.

A bírói tanács 3 fő összetevője volt: a kúriában jelenlévő főpapok és főurak, a nemes bírótársak és a jogban jártas ítélmesterek. A három elem közül a főpapi - bárói tagok adták meg a személyes jelenlét politikai súlyát, ezért vonta be őket a király a személyes ítélkezésébe és előző bírói határozatok megsemmisítésébe is.

A bírói tanács legfontosabb eleme: az ítélmester. A határozatok előkészítésében és meghozatalában döntő szerepet vittek a kúria gyakorlati jogásza. Előfordult, hogy egy pert arra az időre halasztottak, amikor az országnagyok meg az ítélmesterek együtt lesznek. Az 1471: 14. törvénycikk őket szólította fel arra, hogy mindenkinek szolgáltassanak igazságot, és mint bírakat eltiltotta őket az ügyvédekéstől.

Bonfini írta le a főurak felelősségre vonását Mátyás ítélőszéke előtt: Zágrábban az urakat a királyi törvényszékre hívták be, aminek a lefolyása rövid, de annál félelmetesebb. A vádlottnak a bírói emelvény előtt egy felfüggesztett lándzsa alatt kell megállnia. Ha elhangzik a vád és védelem szava, akinek a fejére a lándzsát leengedik, az főbenjáró bűnben marasztaltatik el és azonnal ki is róják reá a büntetést. Erre azért van szükség, mert a főurak és nemesek közül sokan követnek el emberölést, rabolunk, zsákmányolnak, s azok sincsenek kevesen, akik pénzt sikkasztanak, zsarolnak.

Mátyás uralkodásának egy nagy eredménye a személyes jelenlét bíróságának kialakítása. Külső és belső ellenséggel folytatott kemény harcban kellett kicsikarnia a bírói szervezet központosítását.

A személyes jelenlétnek két feladata volt. a hatalmaskodás megfékezése és a jogrend megszilárdítása.

A személyes jelenlét bírósága az uralkodónak a bíraskodásba való erősebb beavatkozását, megszilárdítását és állandósítását jelenti Mátyás idején.

A „*Decretum Maius*”

A 80-as években Mátyás dinasztikus politikája, az uralkodó csoportok nagy részének kívánsága egyformán szükségessé tették az abszolút kormányzati módszerek bizonyos mérséklését. Mátyás fia, Corvin János leendő uralma számára akarta megnyerni a köznemességet - a rendek viszont tiltakoztak a király abszolút hatalma ellen.

Nagy jelentőségűek Hunyadi Mátyásnak azon törekvései, amelyekkel kísérletet tett a magyar törvénykezési jog kodifikálására s egyidejűleg annak korszerű reformálására. Megszüntette a rögtönítélő megyei gyűléseket és a nádor vándorgyűléseit. Helyettük megalapította a rendes hatánapokon nyilvánosan tárgyaló megyei törvényszéket. Ez volt az elsőfokú törvényszék, amely a főispántól, a megyei nemesség négy szolgabírájából és tíz királyi emberből állt. Az elsőfokú törvényszék ítéletei ellen a királyi kúria ítélőszékeihez lehetett fellebbezni, ahol a nádor, országbíró, s a tárnokmester ítélezett. Mátyás az olasz mintát tartva szem előtt, az udvari közigazgatásban szakított a régi feudális szervezettel, s helyette az akkori viszonyokhoz képest szakszerűen centrális bürokrácia alapjait rakta le.

Sürgető feladatának tartotta, hogy a bűnöket kiirtsa, az államrendet megfelelő jogszabályokkal és intézkedésekkel megszilárdítsa, minthogy a régi törvények esélytelensége folytán bűnhullám indult el v. áradt szét. A lakosság és a jogtiprás az országot egészen elviselhetetlenné tette.

Először is tanácskozásra hívta Drági Tamást, aki egy rendkívül éles elméjű, a legnehezebb feladatokra született férfi volt. Minden megbízatásának a legnagyobb dicsőséggel és bőkezűséggel pontosan eleget tett; tőle tudakozódott a közerkölcsökről, és vele váltott szót az eltörlendő és bevezetendő törvényekről, mert ő sok éven át ítélezett Magyarországon; megtudta tőle mire van szükség és milyen súlyos bűnök tömege nyomasztja hazánkat. Ezután összehívta a tanácsot: az atyák és főnemesek között senki sem volt, aki ne kárhoztatta volna az ország erkölcsi állapotát, és ne javasolta volna a törvények megújítását.

Mátyás uralkodása alatt először 1486-ban tett kísérletet a jogviszonyok szélesebb körének szabályozására, valamint a kodifikációra, a jogszolgáltatás és igazgatás törvényeinek egyszer és

mindenkorra egy törvényben való összesítésére, követve ezzel a korszak európai udvarainak példáját. A törvénykönyv mindaddig, amíg érvényben maradt, a „régí jó jog” elméletével szemben a máig ható, hierarchikus jogforrástan érvényesülésének útját egyengette.

A decretum jelentősége a XV. század első felére megnőtt, és nem csökkent Mátyás idejében sem. A törvényhozás gyakorisága, társadalmi bázisának kiszélesedése - jóllehet a polgárság képviselői jószereivel hiányoznak az országgyűlésekről - megnövelte a decretum tekintélyét. Ennek egyik jele az, hogy a század 40-es éveitől kezdődően hivatkoztak a törvényre. Nemcsak a király és tisztségviselői, hanem a társadalom különböző rétegei is szorgalmazták a törvény szerinti eljárást.

A decretum megfogalmazása korszakunkban is a kancellária feladata volt. A szöveget többnyire a rendek nevében állították ki, de az is előfordult, hogy a rendek és a király felváltva szóltak a szövegben. Talán éppen ezt a sokszínűséget akarták kiküszöbölni a Decretum Mainsban, amelyben az egyes cikkelyeket személytelenül szerkesztették egybe. A király a kancellária útján élhetett azzal a lehetőséggel, hogy a végleges törvényszövegen érdekeinek megfelelő változtatásokat eszközöljön, bár erre Mátyásnak nem volt szüksége, hiszen az országgyűléseken rendszerint teljesítették óhajait, s a számára kedvezőtlen határozatokat pedig egyszerűen nem vette figyelembe.

A decretum megjelenési formája sem volt egyedi, privilégium vagy pátens alakjában adták ki. Ily módon tehát kettő pecsét volt rajta. Az országgyűlésen hozott határozatok egy részét decretum formájában nem adták ki. A decretumokban nem szereplő határozatok azonban éppolyan kötelező erővel bírtak, mint a decretumokban megjelentek. Kötelező ereje akkor is élt a köztudatban, ha nem hajtották végre. Mint a „decretum”, úgy a „consuetudo” és „lex” fölött is ott áll az uralkodónak a római jogászok elméletével megtámogatott teljhatalma, ő ezzel élve egyes esetekben túltehetette magát a szokásjogon. Mátyás ezt nem is mulasztotta el.

Igazán nagy jelentőségre csak az 1486-os decretum tett szert, amelyet Mátyás - mint ismeretes - örök érvényűvé akart tenni. Ez a humanista műveltségű jogtudó szerzőségére valló és a király által nyomtatásban is közrebocsátott törvénykönyv bevezető része mintegy igazolásul szolgál Mátyás politikájának. Abból indul ki, hogy a királynak nemcsak fegyverekkel, hanem törvényekkel is kell

ékeskednie, és ezzel kapcsolatban mindjárt elítéli a saját maga által gyakorolt „abszolút hatalmat”. Visszatekint eddigi uralkodására, s büszkén utal arra, hogy a cseh, német és török betörésektől megvédte az országot.

Nézzük meg, hogy miként szól ez a törvény szerint: „Illő dolog, hogy a királyok és fejedelmek, kik mennyei rendelésből a legfőbb méltóság díszes helyét foglalják el, ne csak fegyverekkel, hanem törvényekkel is ékeskedjenek, s hogy alávetett népeiket s egyszersmind birodalmuk gyepelőit inkább jó és állandó intézmények szigorával, semmint a korlátlan hatalom és kárhozatos visszaélés keménységével kormányozzák.”

Mátyás tisztában volt politikája negatív hatásával, ami nyilván növelte az elégedetlenséget. Ezt viszont le kellett szerelnie, különösen akkor, amikor fia trónörökösödése került szóba. A politikai eredményekre is ezért kellett utalni. Az más kérdés, hogy ezt a törvényt arra is felhasználta, hogy abban a megyei nemesség számára engedményeket tegyen.

A Decretum Maius az igazságszolgáltatás egyik fő alapja Magyarországon. Cikkelyeiben sok szépet és egyes meglepő rendelkezéseket fogunk találni, amelyek a nagy király igazságérzetének nyilvános bizonyosságai. Ha pedig a hézagaira és homályaira is felfigyelünk, akkor nem szabad elfelejteni a történelmi szemléletet. Az egész munkát a középkorban divatozott eszmék szerint kell megítélnünk, és arra gondolnunk, hogy maga a király az igazságszolgáltatás rendszerét nem merte egészen kiforgatni; egy ilyen terv kivételét minden hatalma mellett a műveltség különböző fokain álló ország rendjeitől, az ősi szokásaikhoz annyira ragaszkodó nemzettől éppen nem várhatta, kénytelen volt azzal megelégedni, ha a meglévő rendszer egyes részeit kijavíthatja.

Az 1486. évi törvénykönyv Mátyás legjelentősebb jogi alkotásának tekinthető, melyet az egyeduralomra törekvő uralkodó „örök időkre szóló” törvényül adott, hogy azt mindenki írott jogként ismerje el és soha meg ne változtassa, vagy azokkal ellenkező törvényeket ne hozzon. Természetesen ez a célkitűzés maradéktalanul nem valósult meg. A törvénykönyv 78. cikkelye a következőképpen szól: „...ez országnak örök időkre megtartandó és fennmaradandó decretuma, statutama és törvénye meg írott joga gyanánt szentesítünk, megállapítunk, helyeselünk, jóváhagyunk és megerősítünk; egyszersmind azok tiszteletben tartására összes királyi utódainkat,

valamint ezt az egész országot akképpen kötelezzük, hogy azokon soha, semmi időben, tudniillik sem új királyok választásakor vagy koronázásakor, sem pedig országgyűléseken vagy az országlakosok közönséges avagy részleges gyűléseiben bármit változtatni, vagy másítani szabad ne legyen, hanem azokat minden záradékukban és pontjukban változatlanul és sértetlenül meg kell tartani.”

A decretum hangsúlyozza Mátyás elvét: az intézmények, az írott jog fontosságát, viszont engedményt is tesz - a korlátlan hatalmat a visszaélésekkel együtt emlegeti.

A törvény célja az volt, hogy az országban dúló „rendetlenségeket” és „visszaéléseket” megszüntessék és kiirtsák, és ezzel egyetemben kialakítsák az ország békéjét és nyugalját. A legfontosabb, amit szabályos a Decretum Maius az a peres eljárás, amely a perek végtelen elhúzódásának megakadályozására szolgált, valamint megszorítja az egyházi bíróságok hatáskörét is.

Mátyás király a 2. cikkelyben kimondta, hogy a rövid perbehívások megszűnjenek és helyükbe ismét az értesítő perbehívás határozott nyolcadra lépjen, amilyen perbehívásokat az ország nagybíráin kívül a bán és az erdélyi vajda is kibocsáthat. Az értesítés alatt - a magyar perjogban - a perbehívási parancsnak azt a záradékát értették, amellyel az idézéskor az idézett felet értesítették, hogy a kár megjelenik a kitűzött határnapra a bíróság előtt, akár nem, perében érdemileg határozni fogunk.

A nádori törvényszéket eltörölték, és mert Magyarország kerületekre oszlott, amelyeket megyéknek neveztek, mindegyiket felhatalmazták a megátalkodott „latrok, tolvajok, gyilkosok, gyújtogatók, hamisítók és más e féle gonosztevők” megbüntetésére. A 3. cikkely szerint évente meghatározott időben /kétszer/ nyolcados törvényszéket kell tartani a megbízott bírák vagy helyetteseit jelenlétében, amely előírást vonatkoztatták az erdélyiek és a szlavónokon egyaránt. A nyolcadoknak kezdetét és tartamát pontosan meghatározták. Mátyás a megkezdése napjával az illető ünnep /szent György és Szent Mihály nap/ utáni huszadik napot tűzte ki; a nagy nyolcadok negyven napi tartottak, szükség esetében még tovább is, a kisebb nyolcadok pedig csak húsz napig, de úgy, hogy csak a bíraskodásra alkalmas napok, az ünnepeknek tehát elhagyásával vegyenek számításba.

Mivel azonban az országban olyan állapotok uralkodtak, hogy a perek különösen pedig a „birtokjogok dolgát illető minden per” végleges eldöntése nagyon hosszú időre szokott volt elnyúlni /például még

egy emberöltő alatt sem végeztek/, úgy rendelkezett, hogy az „összes peres ügyeket, a birtok és birtokjogok dolgát illetően is, bármely bíró előtt indítsák is meg ezután, minden halasztás és elodázás nélkül és minden kifogás kizárásával négy nyolcados törvényszak alatt végképen be kell fejezni.”

A perek elhúzódsának egyik oka az volt, hogy nagyon sok esetben a fél nem jelent meg a törvényszéken. Ezen távolmaradás megakadályozását szolgálja a 7. cikkely, amely szerint érvénytelenítették a királyi felség valamennyi engedélyét a nyolcados törvénykezés elhalasztására, kivéve azoknak, akik külföldre utaztak, vagy a háborúban vagy közszolgálatban vannak. Ezek is csak három nyolcadra engedtek halasztást, a negyedikben pedig az ügyben dönteni kellett. Sőt, azok a távollevők sem részesülnek halasztásban, akiknek együtt élő szülei vagy fivérei otthon tartózkodnak, a halasztást csalárdul kieszközlők vagy kérelmezők pedig nyelvváltságban marasztaltattak el, amely büntetésre nézve a bíró, aki előtt az ügy foly, ha jelen vannak, őket személyesen, ha pedig távol vannak, ügyvédek fogja el és a büntetést rajtuk azonnal elengedhetetlenül vegye föl.”

A peres eljárás eredményességét szolgálta az a rendelkezés, amely szerint ahhoz, hogy az előljáró ne egyedül ítélkezzék, minden megyében választani kellett évente a nemességből nyolcas vagy tízes tanácsot, és a törvénykezés alkalmával ezekkel együtt bíraskodni, és „...csak is ezeknek kell és szabad a káptalan vagy convent bizonyosságával tanúvallások, perbehívások, iktatások és egyéb végrehajtások eszközzésére kimenni...”. Aki pedig vonakodik e megbízatást elvállalni a törvény szerint megállapított büntetéssel, akik hamisságban lelepleződnek, emberségük és becsületük vesztével fizetnek, amihez hozzájön még huszonöt márka büntetés.

Mivel a törvénykezést nemesek gyakorolják, és régebben alacsonyabb állású is ítélkezett a másikon, és előfordult, hogy ezek „félelemtől, kedvezésből és fizetésért igen sok haszontalanságot követnek el”, hogy az alsóbbak ne kerülhessenek a felsőbbek fölé, úgy határoztak, hogy a nemesek perében derék és érdemes és jómódú birtokos embereket kellett minden vármegyében az ott lakók közül megválasztani. Ha pedig ezen emberek nem vállalnák el, akkor meghatározott /ötven márka/ büntetéssel sújtották őket.

Ezen szabályt már Zsigmond király szokásához igazították, ugyanúgy, mint a 10. cikkely előírását, miszerint meghatározták a szent testületek és konventek számára a bizonyítás és a végrehajtás módozatát. A káptalanból a kanonokat, a konventből csak a papi hivatalt viselő szerzetest volt szabad kiküldeni a végrehajtásokra. Nagyon sok szabálytalanságot követtek el a rendelkezés meghozatala előtt, mivel oltárigazgatókat, káplánokat, iskolásokat vagy koldulókat küldtek ki. Mikor a kiküldött emberek visszajönnek, az eredményről jelentést kellett tenniük eskü alatt. A tanúvallatás fogatosítására is meghatározott menetet írtak elő, amelyet királyi emberrel kellett végrehajtani. A tanúságtételt pedig szóról-szóra fölkellett jegyezni. A hitszegő és hamisító papokra pedig súlyos büntetést róttak, szent hivataluktól azonnal meg kellett őket fosztani.

Az egyház berkeit érintette még kettő cikkely, mely szerint a szigorúbb életre szegődött apátoknak és prépostoknak megparancsolták, hogy a tanúbizonyosságokban és más dolgokban ne térjenek el rendjük szabályaitól. A püspököket érintő rendelkezésből megtudjuk, hogy egyházmegyéjük minden egyes papi kollégiumát évente kétszer meg kellett látogatniuk; ha pedig távol volnának, akkor helyetteseik útján kellett ezt teljesíteniük.

Tovább menve az eljárás terén a közös tanúvallatások végrehajtásában megtartották a korábbi szokást, ugyanúgy a szemügyre vételnél is. A vallomás kivételénél ezt a rendet szabták: ha valamelyik jelentésből a valóságnak megfelelő panasz tűnik ki, nem az alperesnek kell magát tisztáznia, hanem a felperesnek kell a saját, meg az eskütársai esküjével - ahogy az ügy súlya meg az ítélet döntése megköveteli - a keresetet megtámogatnia, oly módon, hogyha kártételről van szó, ő köteles az ország szokása szerinti esküre. Ha eléggé bizonyítottnak látszik, az alperes még mindig nem marasztalható el hatalmaskodásban, hanem száz arany büntetést fizet a bíró és a felperes között egyelően megosztva, ellenfelét pedig kártalanítja. Ha pedig a tanúvallomáson ellentmondóak voltak, a bíró belátására van bízva, hogy a felperest esketteti-e meg az elszenvedett kárról, vagy inkább az alperestől kívánja, hogy tisztázza magát.

Mátyás a belső rend megszilárdítása érdekében fej- és jószágvesztéssel rendeli büntetni a század végén nagyobb hatalmaskodásnak nevezett bűncselekmények elkövetőit. A törvény hosszú időre összefoglalja a hatalmaskodás öt esetét, amelyet azonban ritkán követett a megérdemelt súlyos büntetés. A büntetés vagytalános volt, a sértett kívánságának megfelelően vagy a fejvesztést, vagy a

vagyonelkobzást hajtották végre, és a megegyezés lehetősége is biztosítva volt a felek számára. Előírták, hogy hatalmaskodás esetében hogyan folyjék szabályszerűen a per a felperes és az alperes között, milyen módon történjék a tanúztatás és a bizonyítás. Továbbá gondoskodtak az ártatlanság védelméről meg azokról, akik idegen erőszakra, kényszerítésre vagy szükségből vétettek valamit, akkor a bírót a méltányosság és az igazság figyelembevételére utasították.

Eltiltották a visszaüzéseket, hogy a jog meg ne sérüljön, és megszűnt a három vásáron való kikiáltás. Mindkettő intézményt - Mátyás szerint - „...inkább visszaélésnek és romlottságnak, semmint törvénynek lehet azt nevezni.” A törvénytelenéseket próbálta meg visszaszorítani - a fent említett két rendelkezéssel is - amely már az ország területének egyre nagyobb részében uralkodott.

Mátyás király felvilágosodottabb igazságügyi politikáját tanúsítja - a büntetőeljárást érintő jelentős intézkedés - az, hogy a párbaj, mint „bizonyítási mód” megszűnt. A párbaj az istenítételek egyik fajtája volt: a bajvívás győztese mellett állt az igazság. Az igazság kiderítésére annál is alkalmatlanabb mód volt ez, mert gyakran nem egyenlő erők álltak szemben egymással a küzdőtéren. A szegényebb nemes maga vívott meg, tehetős ellenfele viszont gyakorlott, jól képzett bajnokokat fogadott fel, sőt maga a bíróság rendelkezhetett így. A párbaj helyett a központi bíróságokon a tényeknek oklevelek, tanúk útján való bizonyítás terjedt el. Egyetlenegy esetben lehet megítélni a párbajt: bizonyítékok hiányában, pl. „ha útközben valamely egyedül levő ember egy más egyedül lévőt, a nélkül, hogy valaki látná, kifosztana”, stb. Mátyás a párbaj megítélését a katonai kúria hatáskörébe teszi át, megállapítva ezzel egyidejűleg azt, hogy a királyi törvényszéken azt „nem szabad elhatározni”.

Tovább haladva a törvényben elhatározottat, hogy a negyedik nyolcados szakban a legsúlyosabb ügyet is be kell fejezni, az ország lakosságának nyugalma és a közbiztonság, a „közigazság” érdekében. Az alperest meg kell idézni, de, ha az elsőre nem jön el, akkor nem szabad bírságot, ha azonban a másodikon és a harmadikon sem jelent meg, akkor a törvény által meghatározott bírságban kell marasztalni; a negyedik nyolcados törvényszakon pedig az ügyet véglegesen be kell fejezni. Az ítélmesternek megtiltották, hogy a királyi felség tábláján vagy a törvényszéken kívül bíraskodjon és hozzon ítéletet vagy vézést. Mindazoknak pedig, akik a fölöttük való bíraskodást

viSSzautasítják, minthogy csak a király ítélkezhet felettük, ez a kiváltság megszűnik, kivéve az örökös ispánokét, akik a királyok kegyelméből csakis királyi bíraskodás alá tartozunk. Megtiltották azt is, hogy bizonyos személyek „fekvőjószágot” rosszhiszeműen vagy jogellenesen elnyerjenek, ugyanis nagyon sokszor előfordult, hogy amikor a király pl. birtokot adományozott az embereinek, azt mások elfoglalták önkényesen. Ennek megfékezésére úgy rendelkeztek, hogy a király által adományozott javakat senki nem foglalhatja el. A foglaló elkergetésére az ispán és az egész megye felhatalmazást kapott, sőt, ha még így sem sikerül, akkor a királyi felség tartozik „e javakat elfoglaltatni”, mielőbb, kimondták, hogy az adományleveleken a király kezétől való záradéknak ne legyen érvénye, továbbá visszavontak minden korábbi birtokadományt, amely jogtalanul történt. Meghatározták az időpontot is, amelyre vonatkozott az alábbi rendelkezés: olyan javakra vonatkozott, amelyet 1485-től 1486. vízkereszt ünnep napjáig bezárólag adományozott az uralkodó. A visszabocsátás időpontja a javak vonatkozásában 1 hónap a felhívás és megintés napjától számítva. Ebben az esetben is az ispánt és a vármegyét hatalmazza fel a végrehajtásra.

A XV. században egyre inkább jelentkezett, sőt elterjedt az uzsora. Többször előfordult, hogy némelyek, akiket a szükség kényszerített, javaikat, adott esetben jószágot vagy birtokot zálogul kötöttek le egy másik személynél. Ezen utóbbiak azonban a másik ember kényszerhelyzetét kihasználva, nem voltak hajlandók visszaadni a dolgot. Egyre többet szerettek volna kapni, „nyerekedni” szerettek volna, kihasználni a másik felet. Mátyás királynak - érezve ezen tarthatatlan állapotot - rendelkezést hozott az uzsorások megfékezése érdekében. A decretum 25. cikkelye kimondja, hogy azokat az elzálogosított javakat, amelyeket a haszonélvezet kedvéért a kölcsönt visszafizetőknél nem adtak vissza, az első nyolcados törvényszéken az ügyet letárgyalva, kamat és tőke nélkül vissza kell adniuk a tulajdonosnak, sőt az uzsora büntetéseként a hitelező ugyanakkora összeget tartozik fizetni az ellenfelének, mint amennyire egykor a zálogtárgyat értékelték.

A törvény intézkedik azokról, akik kérnek vagy követelnek olyan birtokjogot, amelyről azt hiszik, hogy örökös hiányában visszaszállt a kincstárra. Ha a dolog kétséges, akkor addig a király egy becsületes ember kezébe adja a birtokot. Akik azt állították, hogy a javaknak rájuk kell szállni, azoknak kell ezt bebizonyítani. Ha sikerül ez, akkor a nádor beiktatja őket, ellenkező esetben azoknak kell adni, akinek a király adományozta; az asszonyok hozományát érintetlenül és épségben hagyta.

Az egyházi uraságok és tisztviselők hatáskörét szorítja meg a 28. cikkely, mely szerint ha nemessel volna perük, a király tudta nélkül nem mondhatnak ki kiközösítést, nehogy úgy látszódjon, mintha a felperes valamilyen hatalommal rendelkezne az alperes felett, „és ha a főpapokat vagy más egyháziakat valamely bíró előtt elmarasztalnák, ugyanazokba a bírságokba essenek, amelyekkel ellenfeleiket akarták sújtani.

Az országutakon is tarthatatlan állapotok voltak, és ennek rendezésére hozta a 29. cikkelyt Mátyás, ami a kereskedőket, kalmárokat védelmezte. Az embertelen hitelezők önkényesen letartóztatták az adósokat vagy azok képében másokat. Ennek megoldásaként határoztak úgy, hogy a jövőre nézve más eljárás vonatkozik a letartóztatásra, mert már nem lehet önkényesen, kényre-kedvük szerint letartóztatni, hanem annak a vármegyének az ispánjánál kell bejelenteni, ahol az adós van. Ezek után az ispán felszólítja az adóst, ha ennek nem teszt eleget akkor 12 nehéz márka a büntetés. Ha pedig az alperest /adóst/ a törvényszék elmarasztalja akkor a vagyonából meg kell téríteni a felperesnek a tőkeösszeget és az okozott költséget. Ha pedig behajtható vagyona nincs, akkor azt kell kiadni, amiye van, sőt még „személyét is a mondott hitelező kezéhez kell átszolgáltatni”. A főuraknak és nemeseknek eltiltották a kártételt, bármerre is utaznak Magyarországon.

A következő néhány cikkelye a katonák helyzetének meghatározására szánták, mivel e téren is egyre nagyobb volt a kavarodás. Minden gyalogos és lovas katonát arra köteleztek, hogy az élelmet és takarmányt eladónak mindent fizessenek meg; ha erővel ragadja el, a megyei bírák vagy a király előtt bűnhődjék. Kiemeli azt az esetet, hogyha királyi csapatok okoznának kárt, ekkor a kapitányt kell bevádolni, aki a vakmerőséget nem fékezte meg, és elrendelték, hogy ő adjon helyettük elégtételt ilyenkor. Továbbá elrendelték azt, hogy a hadsereg lefegyverkezése után vagy zsoldjuk lejártával idegen birtokon ne tanyázzon, hanem kötelesek hazamenni. A károkozás tekintetében így rendelkeztek, hogy aki a katonák ott tartózkodása miatt kárt szenved, az kapitányuktól kapjon kártalanítást. Ha pedig az igazságszolgáltatás a megyei bírái vagy előljárói tehetetlennek vagy hanyagnak, mutatkoztak, fellebbezni lehet a királyhoz, és ő tartozik kártalanítani a sértettet.

Törvényt mondtak ki a lengyelekre és a velenceiekre, hogy ezeknek senki sem adhat vagy zálogosíthat el birtokot, mivel ők a törvény szavai szerint „az örök hűtlenség vétke alatt” állnak.

A szolgaszemélyzet bűnös vakmerőségét is megfékeztek, ugyanis az lett a szabály, hogy ha az úr által valamilyen tisztségre állított alkalmazottak mások ellen gaztettet követnek el, a bűntény földerítése után a megye elöljárója előtt helyettük a gazda köteles elégtételt adni a kárvallottnak, ha viszont nem tisztükben jártak el, hanem a maguk házában élvezik uruktól a fizetséget, a megyebíróságon ők maguk bűnhődjenek, uraiktól ne kapjanak védelmet, és más úrnak se legyen szabad védelmet nyújtani nekik. Sőt, a gazdák is felhatalmazást kaptak arra, hogy ha alkalmazottaik másokkal erőszakoskodnának vagy jogtalankodnak, valami bűnt követnek el, vagy javaikat hűtlenül kezelik és megszöknek, a kezelői számadást elmulasztják, azokat - a nemesi kiváltságot és mentességet figyelmen kívül hagyva - bilincsbe verhessék, elégtételre kényszeríthessék, ha viszont ezek panasszal élnek, hogy jogellenesen fogták el és csukták tömlöcbe őket, a gazdát törvénybe kell hívni, és az ügyet az első nyolcados széken megítélni. Ha a szolga vagy familiáris más patrónushoz szökik és másnál vállal szolgálatot, az illető köteles őt haladéktalanul elküldeni, de ha ezt nem teszi meg, akkor kétszeres büntetést tartozik érte fizetni, és az ügyet az első nyolcados széken tárgyalni kell.

Az ispán kötelességeként határozta meg a decretum a várhelyek megvizsgálását is, amelyről jelentésben kellett beszámolni a királynak. Hogy a szabályosnál több vámot sehol sem szedjenek, előírták az ispánnak, hogy a tekintélyesebb nemesekkel vizsgálják felül az utakat, hidakat és töltéseket. Az pedig már a parasztok javát szolgálta, hogy akik a feleségüket más faluból hozzák vámot nem kellett fizetni, valamint a posztónyíróknak és a szabóknak a korábbi negyven dénár helyett a többi utas lényegesen alacsonyabb szintjére szállították le.

Ismét hatályba lépett Zsigmond király rendelete, mely szerint a hajdani királyok által alapított és adományozott „érseki, püspöki egyházakat, apátságokat, prépostságokat” nem szabad elfoglalni vagy beavatkozni a tartományi kormányzó, elöljáró vagy nádor részéről, mivel ez az egyházügyi eljárás csakis a királyi hatalomra tartozik. Aki pedig elfogott tolvajt, gyilkost, rablót vagy bármely bűnöst önkényesen elenged, meg kell fizetnie a „gonosztevőnek a díját” és kárpótolni kell a sértette.

Említettem már korábban, hogy Mátyás király jobbágyvédelmének központi kérdése a szabad költözés. Noha a Hunyadiak birtokain és városain fejlesztése érdekében védeni igyekeznek a jobbágy költözési jogát, a költözési jog terén lényegesen rosszabbodik a helyzet. Mátyás már előbb is kénytelen volt az őt támogató nemesség nyomásának engedni és egyes évekre (1459, 1463, 1474) felfüggeszteni a szabad költözést. A Decretum Maius rendet kíván teremteni, s általában biztosítani a költözési jogot, de Mátyás kénytelen itt is a nemességnek bizonyos engedményeket tenni, s a költözködést feltételekhez köti. A 39. cikkely rendelkezik akként, hogy a gazda minden erőszakoskodás nélkül bocsássa el a költözni kívánó parasztokat. Akik pedig különféle okokra hivatkozva a jobbágyokat akarataik ellenére rosszhiszeműen megtartóztatják, jobbágyonként harminchat aranyat fizessenek.

Több cikk rendelkezik a dézsmáról, amelyekben előírták a dézsmaszedőknek az eljárásmodot: először is kikötötték, hogy a dézsmákat az 1464. évi decretumban foglaltak szerint kell fizetni és beszélni. A kertektől és a borospincéktől minden faluban eltiltották őket. A dézsmaszedőknek segédkező parasztok pedig mentességet kaptak. Jellemző azonban, hogy pl. a dézsmálónak a paraszt esküjét alapul kellett vennie /43. cikkely/. Továbbá elrendelték, hogy a földesurak már nem tarthattak vissza semmit a maguk részére, mivel nagyon sok megyében elterjedt az, hogy egy csűr búzát, gabonaneműt vagy bort szoktak a maguk számára beszélni. Az ispánnak pedig joga volt ilyenkor, ha ellenkeztek kényszereszközt használni. A tizedvitákat a római bíróságtól az ország és a királyi törvényszék elé utalták át. Ezenfelül a római bíraskodás tilos volt valamennyi állampolgár számára, az arisztokratáknak, a püspököknek, a prépostoknak is. A tized fölötti döntés kizárólag a királyi felségnek volt fenntartva: „...a dézsmáügyekben mindenkor egyedül a királyi felségnek saját személyében szabad és lehet ítélni, nem pedig az ország más bíráinak”.

A királyi hatalomra vonatkozó rendelkezés meghatározza, hogy az uralkodó az első panaszra vagy feljelentésre senkit sem büntethet és nem marasztalhat el becsületvesztés vagy hűtlenség vétkében, még a megye elöljárójától és a nemességből a valódi tényállást meg nem ismerte világosan. Az arany és ezüst, továbbá só- és egyéb ásványbányákat a király nem vehette el megfelelő kárpótlás nélkül.

Az árulók, a hűtlenek, a gonosztevők ellen is szigorú rendelkezést helyeztek kilátásba. A király iránt hűtlenséget csak tizenkét napig volt szabad a háznál tartani, ezalatt bárkinek jogában áll értük könyörögni, ártatlanságukat védelmezni, a királyhoz szabadon odavinni és tőle visszahozni. Aki az ellenkezőt teszi az az állam ellenség lett, és vagyona a kincstárra szállt. Tolvajokat, orvgyilkosokat, gyilkosokat, rablókat, gyújtogatókat, okirat és pénzhamisítőkat senki sem fogadjon be a házába; aki viszont megteszi, az azt ispánnak vagy a megye bírójának adja át. Aki pedig a gonosztevőt védelmébe vette, háza és vagyona visszaszállt a kincstárra. Akik pedig „eltökélt szándékkal” ölnék embert, ki kellett végezni, ha megszökik, bárhol fogják is el, az ispán és a megye bírái az ország szokása szerint hajtsák végre a büntetést. Ha pedig véletlenül vagy váratlanul ölt meg valakit, a vádlottnak legyen módja az áldozat rokonságával megegyezésre.

A bíraskodási illeték és a perköltségek tekintetében a következőket rendelték: bármely törvényszéken ítélnék is el valakit köteles azonnal megfizetni a bíraskodás díját, valamint a perköltségeket. Ha pedig ispánok marasztalják el akkor tizenöt nap áll rendelkezésre a fizetésre. A fölösleges és könnyelmű fellebbezgetések megakadályozása végett elrendelték, hogy aki a királyhoz fellebbez és az előbb hozott ítéletet ott helyben hagyják, dupla /kétszeres/ perköltséget és dupla bíraskodási illetéket tartozik fizetni. Ha pedig valaki panaszkodik az ítélet törvénytelenége miatt, forduljon a királyhoz, nádorhoz vagy az országbíróhoz, ha pedig alulmaradt, azt a büntetést fizesse, amit a vádlottnak kellene. A törvényszéken fejvesztésre ítétekkel kapcsolatban helyreállították Lajos király rendeletét: Ez a következő volt: akit főbenjáró ítéletben marasztalnak azt azonnal le kell tartóztatni 3 napig; megegyezés esetében lehet ellenfele kezébe adni, hogy az a törvényesen megállapított büntetést végrehajtsa. Feleségek, fiak, nővérek, atyafiak és birtokok fölött további eljárásnak nincs helye. Kimondták, hogy a fiú apja vétkéért sem tettével, sem vagyonával ne bűnhődjék.

Egyházi személyeket érintő rendelkezéssel már találkoztunk korábban is, de ez még nem szakad meg ott, hanem a decretum több helyén is találkoznak ilyenekkel. Ilyen az 57. cikkely is, amely szerint az egyházi férfiak vagy szerzetesrendek tagjai a király engedelmével nélkül nem rendelkezhetnek semmiféle birtokkal. Aki pedig a bírói széket megsértette 100 aranyat kellett fizetnie. Valamennyi konventben ki kellett jelölni azokat, akik a bíraskodást végzik. A király a

tanács meghallgatása után nevezzen ki minden megyébe ugyanazon megyéből való előljárót, aki a nemesség soraiból választott bíróval együtt igazságot szolgáltat.

Többször előfordult, hogy a katonák egy-egy településen való átvonulásuk alkalmával a biztonság végett elhelyezett élelmiszereket, a jobbágyok egyéb javait megtámadták és elrabolták. Ennek megakadályozására szolgált a 64. cikkely, amely meghatározza, hogy sem a lovas, sem a gyalogos katona nem törheti be a templomajtót, és nem rabolhat el semmit. Ha pedig a szentély ellen követ el erőszakot, a szakasz vagy századparancsnok bűnhődjék, és egész birtoka szálljon a kincstárra. Egy kivételt azonban tartalmaz a cikk, mert ha az éhség követeli, azonnal hívják oda a falu bíróját vagy papját, és a templomban tárolt élelmiszert megállapított méltányos áron árusítsák ki a katonaságnak. Az esperesek kapzsiságának megfékezésére visszaállították Károly király rendelkezését a temetésről, amely így szól: a főesperesek és plébánosok egyiket se merészeljen a szokásos temetési díjon felül bármit beszédni a temetésért; ha viszont ezt megtette, akkor azonnal elveszítette egyházi javadalmát.

Mivel nagyon sokat említett Mátyás király a rendes bírakat, és ebből kifolyólag én is többször hivatkoztam rá, ezért meghatározzuk a Decretum Maius alapján, hogy kik is ezek az ország rendes bírái: a nádor, országbíró, titkos kancellár ha jelen van, különben a helytartó, vagyis akinél az idő szerint a királyi felség bírói pecsétje volt. Felmerül a kérdés, hogy miért is nevezzük őket rendes bírának? Azért, mert ők bármely ügyben ítélezhetnek, és a törvényszékre „hivatlanul” is bemehettek. Az országbíró az ítélmesterekkel vezeti a jogszolgáltatást. Az ítélmesterek tekintetében döntő hangsúly volt a gyakorlatban szerzett szaktudásom. Akik ez időben a kúriában vezető állást töltöttek be, mind hivatásos jogászok voltak, egész életüket a jogi pályán töltötték. A szakbírák állandósulása Mátyás központosító törekvésének egyik jele, másfelől maga is elősegíti a királyi hatalom erősödését a központi bíróságok vonalán. A protonótárius származását tekintve egyszerű kis- és középnemesek voltak. Nem vagyonuk és befolyásuk teszi őket tisztviselőkké, hanem hivatali pályájukon tesznek szert rá, emelkednek a kisenemességből a középbirtokosságba, szereznek címet vagy feudális méltóságokat. Az ítélmesteri joghatóság magja a nagybíró pecsétjének őrzése volt. A bírói pecsét adta meg a kiállított oklevél hitelességét, a pecsét őrzője felett a tartalomért és formáért egyaránt. A személynök, a nádor és az országbíró irodájának munkáját tehát a protonótáriusok irányították. Azonban munkájának zöme természetesen a központi bíróságokon

folyt le. A szabályszerűsége ügyelni, a történt szabálytalanságokat észlelni az ő kötelessége volt. Tovább haladva a 68. cikkelyen találjuk azt a szabályt, miszerint a tárnokmestert, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia bányát, valamint az erdélyi vajdát nem kívánták a királyi bíróság rendes bírái közé számítani. Aki pedig tanácskozásukon ok nélkül vagy hivatlanul belép, száz aranyat kellett fizetnie büntetésül. Megtiltották, hogy a peres felek fegyveresen léphessenek a bíróság elé, sőt még azt is - hogy a bíraskodás biztonságát és elfogulatlanságát szavatolják - hogy a heti városokra, boltokra, piacokra is fegyveresen menjenek. Aki pedig főnemes vagy nemes lévén a bíróság elnökét és annak megbízottját a jogszolgáltatásban és a végrehajtásban akadályozza „hűtlenség vétkébe essék”. Akinek pedig szolgálja vagy parasztja teszi ezt, és ő nem adja kézre, büntetése száz arany volt. Ezenfelül egy bíró sem gyakorolhatta tisztét eskütétel nélkül, amelyben a hűség megtartására és az igazság kiszolgáltatására vállaltak kötelezettséget. Megállapították az esküformulát is.

Miután többször megállapításra került, hogy az ügyvédek nyereségvágyból minél több személynek az ügyét vállalták el, de ugyanakkor hanyagul jártak el, ennek megakadályozására hozták azt a szabályt, hogy egy ügyvéd maximum tizennégy személy ügyét vállalhatja el.

Az utolsó néhány cikkely pedig a kiváltságlevelek és egyéb levelekről, valamint azoknak a díjairól határoz tételesen felsorolva a különböző levélfajtákat. Akik pedig dűlás, rablás, tűz következtében kiváltságleveleiket elvesztették, a történeteket 60 évre visszamenőleg bizonyíthatják.

A Decretum Maius 78 cikkelyből áll összesen, amely az egész peres eljárást áttekinti. Rendelkezik az ügyben résztvevő felek jogairól és kötelességeiről. Uralkodása vége felé meghozott igazságügyi reformok lehetetlenné tették a bírák megvesztegetését, s elejét vette annak, hogy egyesek pereiket perhalasztás útján elhúzhassák. Minden egyes intézkedésével a rend, nyugalom megvalósítását szolgálta, szem előtt tartva a lakosság érdekeit.

Mátyás uralkodása alatt először 1486-ban tett kísérletet a jogviszonyok szélesebb körének szabályozására, valamint a kodifikációra, a jogszolgáltatás és igazgatás törvényeinek egyszer és mindenkorra egy törvényben való összesítésére.

Országgyűlés és a törvények végrehajtása

A Zsigmondot követő zavaros időkben mind általánosabbá vált a nemességnek fejenkénti megjelenése az országgyűléseken, s ezzel együtt az a kívánság, hogy évenként tartsanak országgyűléseket.

Mátyásnak sikerült ezt a fejenkénti megjelenést teljesen háttérbe szorítani és állandósítani azt, hogy a prelátusok, bárók és főurak mellett a megyei nemesség részéről megválasztottak - electi nobiles - képviselik az országgyűlésen az „egész országot”. A köznemesség tömegeinek fegyveres megjelenése alatt nem volt hajlandó ő tárgyalni, ez a szokás csak a Jagellók korában lépett fel újból. Az országgyűlés könnyű kezelhetőségét biztosította az is, hogy a megyei nemességnek a vármegyéből választott követek számára teljhatalmat kellett adnia: ezek „cum plena facultate” jelentek meg a diéták, tehát nem kötötte őket a későbbi instrukció, s módjukban volt a király akarata szerint határozniok.

Hunyadi Mátyás az országgyűlés közreműködésével alkotta dekrétumait. Harminckét évig uralkodott, amely idő alatt huszonegy országgyűlést tartott. A diétákat uralkodásának első két évtizedében majdnem minden évben hívtak össze, a nyolcvanas években azonban erre már ritkábban került sor. Kezdetben a főurak az uralkodónak többször törvénybe foglaltatták, hogy tartsa meg őket régi szabadságjogaikban. Az országgyűlés pedig gyakran helybenhagyta a törvények szövegében a rendek fenyegetéseit: ha a király az itt tett ígéretekkkel ellenkező rendeleteket adna ki, senki sem köteles neki engedelmeskedni. Az uralkodónak nem kellett tartania attól, hogy ha csakugyan eszébe jut alattvalóinak, neki nem lesz elég ereje a megtorlásra. Az országgyűlési törvények tehát az ő korában nem mások, mint rendi irományok, melyeknek célja, hogy az adott helyzetben az ügyek intézésére kiegészítő eszközt szolgáltatassanak; egyik fél sem veszi tragikusan őket, jól tudva, hogy a következő országgyűlés új törvényeket fog hozni.

Más módon is korlátozta Mátyás király a törvényhozó testület, a gyakorta összehívott rendi országgyűlés beleszólását. Szerkezetén, összetételén és működési elvein nem változtatott, sőt kézséggel elismerte, hogy az országot a törvények szellemében kell kormányozni. A gyakorlatban azonban túltette magát e magasztos alapelveken. Azokat csak addig tekintette magára nézve

kötelezőnek, ameddig összhangban álltak gyorsan változó elképzeléseivel. Csak egy példa: 1458-ban a rendek még megeskették a királyt, hogy a kamara hasznán kívül más adót nem kér tőlük. 1468-ban pedig miután újabb ajánlottak meg, nem átalotta újfent biztosítani őket, hogy a jövőben hasonló, „szabadságaik ellenére” való pénzfizetést nem kíván tőlük. A gyakorlat azonban mást mutat. Alig volt már országgyűlés, hogy meg nem ajánlottak volna adót, és alig volt dekrétum, amelyben valamennyi cikkely ne foglalkozna adófizetéssel. Az uralkodó már csak azt ígérte meg, hogy a lakosok akarata ellenére nem fog adót kivetni, amely ígéret a későbbiekben már elmaradt a többihez képest. Általában a rendkívüli adót az országgyűlésen ajánlották meg, a király azonban vetett ki tanácsa „beleegyezésével” is. Mátyás azonban nemcsak az adóról határozott országgyűlés nélkül, hanem az országra általánosan kötelező szabályokat is alkotott tanácsa közreműködésével. Ezeket megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a királyi „dispositio” és az országgyűlésen hozott dekrétum között joghatály tekintetében nem volt különbség. Mindkettő az egész országra nézve kötelező volt, mindkettőt egyazon büntetés terhe alatt kellett végrehajtani.

Annak megismeréséhez, hogyan jutott el a jogalkotó szándék a törvénybe iktatásig, forrásaink kevés támpontot adnak. Az országgyűlés összehívásáról a fejedelem tetszése szerint döntött. Mivel az ügy összehívása a király joga volt, s mivel az uralkodó javaslatait többnyire megvitatta tanácsával, a törvénycikkek egy részének kezdeményezőjét benne és tanácsában kell látnunk, ha forrásaink erre nézve vajmi kevés adatot tartalmaznak is. Az országgyűlés egyfajta politikai szeleprendszer funkcióját is betöltötte. A király politikájával elégedetlenkedő rendek itt terjesztették elő panaszukat, az uralkodó pedig, hogy őket leszerelje, de főként, hogy az adók megajánlását biztosítsa, engedményeket tett, a panaszok orvoslását, a kívánságok teljesítését rendre megígérte.

1471-től kezdve Mátyás arra törekedett, hogy a rendektől függetlenül kormányozzon. Az országgyűlést egyre ritkábban hívta össze. A központi hivatalok hatáskörét növelte a helyi önkormányzati szervek rovására. A bárók növekvő ellenállásával szemben továbbra is a köznemességre támaszkodott. Nem elégedve meg azzal, hogy a nagybirtok elszakadási és függetlenülési törekvéseit egyedül a királyi hatalom korlátozza, a köznemességet az állandó egyensúly szerepével ruházta fel. Mivel - annak jeleként, hogy az országgyűlést inkább a feszültség levezetés eszközének tekintette - jobbra rendeletekkel kormányzott, nemigen törődött a dekrétumaiban foglalt végzések összefüggéseivel és következményeivel. Mátyás király római minták

nyomán „élő törvénynek” tekintette és messze alattvalói felett állónak érezte magát. Az ő törvényeiben tűnik fel először az „alávetett” (subditus) kifejezés.

Mátyás a törvény kötelező erejének a tudatában volt: alattvalóitól megkövetelte a tiszteletben tartását, és az ellenszegülőket meg is büntette. Ez azonban nem azt jelentette, hogy a törvényt magára nézve is mindig kötelezőnek tartotta volna, és hívei kedvéért vagy egyéb politikai megfontolásból nem szegte volna meg az újonnan hozott törvényt is. A „non obstante” oklevelek bizonyítják, hogy Mátyás nemegyszer a törvény ellenére járt el, tett kivételt egyes alattvalói érdekében. Többször előfordult, hogy a királyi tanács, sőt az országgyűlés egyetértő hozzájárulásával rendelte el, ami a törvény tekintélyén túl következtetni enged a király és a rendek közötti erőviszonyokra.

Felvetődhet a kérdés, hogy miként alkalmazták a törvényt a gyakorlatban. Szó szerinti alkalmazásával ritkán találkozunk. Úgy változott a törvény, amilyen erők kívánták a megvalósulását. Az 1488. június nyolcadikai dekrétum egyes cikkelyei a végrehajtás során nem kis módosulásokon ment keresztül. A törvény a különös jelenlét hatáskörébe utalta a hatalmasodás elleni harcot.

A törvények közhírré tétele akként valósult meg, hogy a szövegét megküldték a megyéknek, ahol kihirdetésre került a törvénytől. Ezen kívül azonban még más eszközök is rendelkezésre álltak, mint például a Decretum Maius esetében, amikor ugyanis publicitását kinyomtatásával is elő akarta segíteni.

Bizonyos törvények végrehajtására az országgyűlés külön „executores” választott. A király pl. az adók tekintetében a megyéknek utasítást adott, hogy miként kell szedni az adót, és ez lehet, hogy nem a törvényben meghatározott módon történt. Most az, hogy a törvényt nem szó szerint alkalmazták a tekintélyét nem rombolta, mert végrehajtására valamilyen módon sor került, és ez adta a jelentőségét. Továbbmenve kötelező ereje pedig akkor is élt a köztudatban, ha adott esetben nem hajtották végre.

Kétféle dekretumot alkottak Mátyás idejében, egy ünnepélyes formáját, és egy másikat, amely utasításokat tartalmazott pl. a megyéknek, vagy adott esetben a városi követeknek. Ezen utóbbit is

a gyakorlatban dekretumnak mondották, és így hivatkoztak rá. A dekretumokban nem szereplő határozatok, intézkedések ugyanolyan erővel bírtak, mint a dekrétumokban szereplők. Erre is jó példa a rendkívüli adókkal kapcsolatos rendelkezések, amelyeket forrásaink adatai szerint 1468-ig nem foglaltak bele a dekrétumokba. 1462-ban pl. a korona kiváltására fordítandó egyforintos adó megajánlásáról a királyi kötelezvényből értesülünk. Mátyásnak néhány hónappal az országgyűlés után Ung megye nemességéhez intézett mandátumából azonban az is kiderül, hogy az ország felső részeinek adóját egy forintról fél forintra mérsékeltek. A rendelkezés végrehajtását elrendelő királyi utasítás tartalmazza azokat a büntető szankciókat, amelyek nem teljesítés esetén lépnének érvénybe. Nem tudjuk mi szerepelt ebben az okmányban, milyen formában és minőségben bocsátották ki a rendek, de az kétségtelen, hogy a törvényként végrehajtott rendelkezés az 1462-i dekrétumban nem kapott helyet.

A korszak törvényhozása gyakran megújít egyes régebben hozott rendelkezéseket. Két következtetést vonhatunk le belőle: a gyakorlatban „hanyagolták” a törvényt, valamint azt, hogy a dekrétum tekintélyében bízva foglalták újra törvénybe a be nem tartott rendelkezést, és így újabb és újabb dekrétumok erejével kívánták biztosítani egy-egy rendelkezés folyamatos érvényesülését. Tehát a megismétlésre azért volt szükség, hogy biztosítsák a rendelkezés érvényességét, mivel a legnagyobb tekintélye mindig az újonnan hozott törvénynek volt.

A király méltóságánál fogva a törvény félretételére, mellőzésére volt jogosult. Baldus szavaival élve: a fejedelmet a tisztesség köti, hogy kövesse a törvényt, de ez csak a rendes hatalomra vonatkozik, az „absoluta potestas” nem esik a törvény rendelkezése alá. Mátyás királynak is van erre konkrét esete III. Frigyes császárral kapcsolatosan. Levelet írt a császárnak, amelyben arra mutatott rá, miszerint valamennyi alattvaló, beleértve a császár magyar alattvalóit is, engedelmességgel tartozik egy olyan dekrétumnak, amelyet a nagy császár rendelt el, és neki az uralkodónak sincs hatalma, hogy ezt megváltoztassa, pl. Kőszeg városát a dekrétum által elrendelt adó alól felmentse. Ugyanakkor Sopron városát még ugyanabban az évben felmentette az adó fizetése alól, amiből nyilvánvaló, hogy ha akarta, volt hatalma a törvény mellőzésére.

A XI. századtól kezdve a bírósági végrehajtásokat külön bírói paranccsal kiküldött egyének végzik. Mátyás törvényei szerint csak előkelőbb nemesek voltak erre méltóak. Kötelességzegés esetén huszonöt márká bírság terhelte őket.

A király a törvény végrehajtását türelmetlenségével és erélyével szorgalmazta, s emiatt már 1467-ben felkelés tört ki ellene. Hunyadi Mátyás típusa volt a reneszánsz uralkodóknak. A reneszánsz uralkodó ideálja az abszolút fejedelemség volt. Az államfő azonban hatalmát már nem isteni megbízatásból meríti, hanem saját emberi képességeiből és erejéből. Az ilyen fejedelem legfőbb tulajdonsága az egyéni erőnek és képességnek semmi féket nem ismerő érvényesítése. Mátyás ugyan formai tekintetben nem vétett a rendi alkotmányellen, törvényeit országgyűlésen hozta, de erős központi hatalmára nagy hatással voltak a reneszánsz fejedelmek példái.

Az utókor mátyásképe

A munkám megírására két kérdés ösztökélt. Az egyik: mi volt, mit jelentett Mátyás országa alig egy emberöltővel Mohács előtt, szinte félévezreddel Szent István után, hogy illeszkedett bele, beleilleszkedett-e valójában az árpádi nagy államalkotás és birodalomépítés széles szemhatárába, s egyben kimért, zárt rendszerébe, avagy azoknak volna igazuk, akik Mátyás alkotásában csupán egy kivételes államférfiúi és vezéri lángész egyszeri csodáját, gyönyörű, de terméketlen rögtönzését látják, a reális magyar erőket és lehetőségeket messze túlszárnyaló, óriási nemzeti áldozatok árán kikényszerített, s eleve rövid életre termelt üstökösi ragyogást, amely már előkészítője volt „nagyzásával”, tévedéseivel, túlságos vérvesztő áldozataival a mohácsi összeomlásnak. A másik ennek az átlagos és egyre általánosabbá váló történetírói szemléletnek, mely valahogyan párhuzamosan halad az egészségtelenül és veszedelmesen erősödő mindenféle idegentisztelettel a mai Magyarországon, élesen ellentmond Mátyás király és a mátyási birodalom kérdésében elsősorban régebbi történetírásunk, de a II. Zrínyi Miklós csodálatos génusza is, mindenek fölött pedig a magyar nép ösztöne, lángeszű emlékezése, ítélete és halhatatlan szeretete - melyeknek van hátigaza?

Fölvetődhet bennük továbbá az a kérdés, hogy milyen is ez az életmű, hogyan értékelte a közvetlen és a késő utókor Hunyadi Mátyást?

Mátyás halála a történelemben, a magyar kultúra fejlődésében - utólag jól tudjuk - egy éles cenzúrát jelent. Az utána következő uralkodók tehetetlensége miatt világossá váltak Mátyás érdemei, amelyeket életében nem érezhettek, nem tudatosíthattak, nem ismerhettek el. A feudális anarchia pedig elsősorban a társadalom alsóbb rétegeit érintette és így Mátyás idejében számottevővé gyarapodott kismanes gondolkodást képviselő literátus réteg műveltségében meghatározó volt a Mátyás királyhoz való viszony.

A történetírás értékelése, mint annyi más kérdésben megosztott, igaz abban nincs vita, hogy a korszak kiemelkedő tehetségű, nagyformátumú uralkodója volt Mátyás.

Mátyás király élen járt mint uralkodó, mint hadvezér és mint ember. Vitathatatlan az, hogy egyeduralkodó volt. Ha csak tehetett nem törődött az országgyűléssel, a bárókkal, a főpapokkal. Maga uralkodott. Nem mutatható ki olyan tette, tárgyalásra, levele, hadi cselekedete, amely kizárólag a királyi uralmat erősítette volna, és nem szolgálja egyúttal az ország közjává. Tény, hogy Hunyadi Mátyás hajlamos volt a parancsolásra, de ez nem helyzetéből adódott elsősorban, hanem alkatából és abból a méltóságtudatból, amit a rendkívül okos és felkészült ember büszkesége táplált inkább, semmint gőg vagy kevélység.

Mátyás király kiemelkedik uralkodóink közül állam- és hadseregszervező munkájával. Személyes bátorságának, hadvezéri képességeinek is számos esetben tanújelét adta. A nép különféle mondákat fűzött Mátyás alakjához, s mint csodálatos és vakmerő tettek, kalandok hőjét őrizte meg emlékezetében. Sokan emlegették, írták, hogy a király halála után alig telt el néhány év, máris arról beszéltek, bárcsak élne!

Nem optikai csalódás az, hogy Mátyás halála után, olyan király alatt, kinek üstökét az urak markukban tartják, folytonos hanyatlást látunk a magyar közéletben, de ezt előre megállapítva mégsem szabad a nemzeti energiák kiszáradásáról, az életerő elszikkadásáról beszélnünk. Hunyadi Mátyás uralkodása alatt hazánk előtt még nyitva volt a jövő, mely az újkor nagyhatalmai közé

vezethette azon népeket, melyek e kritikus történelmi fordulatnál szerencsések voltak: nemzeti abszolutizmus, jobbágyosztály lassú felemelése, városi polgárság kifejlesztése, központi bürokratikus kormányzás, állandó hadsereg: ezek tették nagyvárosi nyugati szomszédjainkat. Mindennek erős királyság volt a letéteményese - ez volt Mátyás Magyarország.

Az egyszerű nép melyet keményen megadóztatott, halála után, mivel terhei nem csökkentek, de sorsra rosszabbra fordult, megalkotta az igazságos, a Népert dolgozó király mondavilágát. Szívesen fizetnének több adót, vállalnák szigorát, fejét hajtatának keménysége előtt, csak élne!

A hatalmat megszerző Jagelló - udvarban, csodálatos palotái termeiben Mátyással ellenséges hangulat uralkodott. Jagellók dinasztiája még azokat a szilárd kormányzatokat is szétengedte, esélytelenségével szétporlasztotta, melyeket országaiban az elődöktől készen kapott. Nemzetünk Mohácsot követő nehéz századaiban gyakran nyíltak vissza erőit meríteni a Mátyás alatt erős Magyarország képéhez.

I. Mátyás uralkodása a középkori magyar állam jégkorát jelentette. Államszervező tevékenysége, külpolitikai sikerei tekintetében az ország nagyot lépett előre. A reformer király a rendi monarchia központosítására törekvő politikájával megteremtette a belső rendet, elhárította a külső veszélyt. Kiemelkedő személyiségnek azért tekintjük, mert az ország gazdasági és társadalmi erőit össze tudta fogni

Királyok uralkodását leginkább a maradandó történelmi hagyaték minősíti. Mátyás király országglása alatt nemcsak felvirágzott és megerősödött az ország, hanem több vonatkozásban Európa élvonalába is került. Ez az eredmény nem akármilyen erőfeszítést, céltudatosságot, akaratot, tehetséget s egyben tetteket követelt. Ha valami megmaradt a Mohácsnál kezdődő másfél évszázados török uralom és a pusztító háborúk után a három részre szakadt ország építményeiből, az csak azért lehetséges, mert Mátyás király alatt mennyiségileg is oly jelentős volt a gyarapodás, hogy a rettenetes pusztítás sem tehetett tönkre mindent.

Mátyás király uralkodásának jelentőségéről, a halálával keletkezett pótolhatatlan veszteségről aligha szólhatnánk szebben, igazabban és pontosabban, mint ahogy a nagy király halála után Bonfini

tette: „Midőn a magyarok elveszítették ennyi erénnyel jeles királyukat, egyszerre oly nagy félelem fogta el őket, mintha fejedelmükkel együtt régi virtusuk, erejük, hősiességük és hírnevük is veszendőbe mert volna. Sőt azt mondogatták, hogy inkább ők nyertek a királytól erőt, vakmerőséget és önbizalmat nem a király őtőlük. Vele elhanyagolni látszott a pannóniai büszkeség, bátorság és becsület. A főurakat olyan nagy rettegés fogta el, mint a pásztor nélkül maradt juhokat a vadállatok között. Ezért azok, kik azelőtt vádolták a királyt, hogy a jogosnál nagyobb, szokatlan adókkal sújtja a népet, hogy a főurakat és nemességet folytonos háborúkkal kimeríti, hogy háborút háborúra halmoz, s hogy nem szereti a békét és nyugalmat, halála után mindnyájan megmásították szavukat, megrettentek, s nagyon meggyászolták vitéz és legyőzhetetlen fejedelmüket. A nép és a parasztság, mely a sok nagy háború miatt évenként négyszeres adót kényszerült fizetni, s panaszkodott az igazságtalanul súlyos sarcok miatt, most sóhajtozik, és retteg a dúlástól, a szántóföldek elpusztításától, a mindenfelől fenyegető gyűjtogatásoktól. Fogadkozunk, hogy hatszorosan is fizetnének, csak visszahívhatnák a királyt a másvilágról. A nemesek, kik panaszolták, hogy megviselték őket a hadi fáradalmak, most az ország és a maguk pusztulása miatt aggódnak. Néhányan azt ajánlják, hogy a nagy Mátyás szent csontjait ki kell emelni a sírból, járják ezekkel végig az ország határait, vallási szertartással vigyék az ellenség elé, mert másképpen azokat el nem űzhetik. Mivel pedig Mátyás uralkodása alatt az összes szomszédokat súlyos háborúkkal gyötörték vagy leigázták, most ezek összeszövetkezett seregeitől félnek; éppen ők, akiktől mindenki rettegett, most ezeknek még kis erejétől is borzadni kényszerülnek. Mindenfelől harci zaj zúg, súlyos veszedelmek fenyegetnek. Annyi bajtól körülvéve a magyarok úgy látják, minden veszendőbe megy. Ezért nem áthatják megvallani, hogy csak ezután fogják igazán megtudni, hogy mily nagy királyukat veszítették el. Elsiratta tehát faluban, városban nyíltan, őszintén mindenki. Elébe helyezik őt hajdani és leendő királyaiknak.”

Befejezés

Magyarországon a gazdasági-társadalmi fejlődés a XV. század közepén elérte azt a szintet, amelyre mindenképpen szükség volt a központosító törekvések folytatásához. Mátyás királyságának harminckét éve kísérlet a központosított hatalom megteremtéséhez. Uralkodása a középkori Magyarország virágkora volt.

Bonfini epigrammájával pontosabban, hitelesebben ma sem tudnánk kifejezni életének értelmét, szándékainak, tetteinek értékét:

„Szép fejedelmi lakodban az észszobornak a fénye
Tükrözi, nagy Corvin, messzire lángeszedet.
És ki oly sokszor nyertél a csatán diadalmat,
Érc, márvány és könyv nem hagy enyészni soha!”

A XV. század nagy uralkodójáról írt sorok összegzéseként mindenekelőtt szeretném leszögezni, hogy Mátyás az ún. machiarellista uralkodók közé tartozott, vagyis olyan politikus volt, aki eszméi és tervei megvalósítása érdekében nem habozik fortélyt, álnokságot alkalmazni. Központosított monarchiát igyekezett kiépíteni, majd megszilárdítani, ezért szembefordult a rendi mozgalommal. Tetteit a Machiavelli által aposztrofált fejedelmi virtu sugallta.

Hunyadi Mátyás keménykezű, szigorú király volt. Uralkodói érdekeit soha nem tévesztette szem elől. Az igazság számára a király igazsága volt. Ő volt az eleven törvény, viva lex, s aki ellenszegült, lakolt;, nem volt kivétel, kegyelem. Újító, mégpedig nagy újító volt ő nemcsak az igazság kiszolgáltatásának jobb elrendelésében, hanem az alkotmányos elvek szorosabb meghatározásában is; de ezen újításait, melyek mély belátásának, a dolgok velejébe hatásának, a körülmények ügyes felfogásának bélyegét hordják magukon, törvényes úton várta ki azok ellen, kik a régi zavart önhasznuk tekintetéből szerették volna megtrtni, és azt halála után gyenge utódai alatt ... ismét behozták. Nem félt ő alattvalóval tanácskozni, de nem is volt erre oka: ismerte az embereket és tudott a magyarokkal bánni; elég elméleti tehetséggel bírt a tanácskozások sikeres vezetésére.

Semmit sem tart Mátyás fontosabbnak a békességnél, ezért fáradságos munkával megvetette a nyugalom tanúsított, és viszont is megkívánta ezt. Soha nem ismert el semmit vakon, sok mindent megbocsátott, a széthúzó erőket összebékítette, a falánk nagyravágyását eltaszította. Az emberek között terjesztette a szeretetet és az egyetértést, nem viszonozta a gyűlöletet. Mindehhez azonban páratlan jóindulat és mérhetetlen keménység járult. Tudott tisztségeket osztani az arra érdemeseknek, törvényt alkotni, igazságot szolgáltatni; de mindenekfelett „bene imperara, jól parancsolni”.

Mátyás az utolsó nagy király, aki erős, tekintélyes államot hagyott méltatlan utódaira.

Mátyás, az igazságos, aki más életében a népmesék, vándortrufák mindig győzelmes hőse lett, aki mindig megjelent ott - áruhában, ha kellett -, hol szükség volt rá, hogy törvényt tegyen. Ő volt az, aki az ország „zivatáros századaiban” a magyar függetlenség szimbólumává vált. Hunyadi Mátyás megjelenése, egyénisége és tettei révén nemzeti király volt minden magyar szemében. Nemcsak saját magát emelte a legmagasabbra, hanem hazájának is ragyogó fényt tudott szerezni, amilyenre azóta sohasem vergődhetett.

„Ilyen vala a mi jó Mátyás királyunk, aki mellé avagy igen kevés, avagy senki kersztyén királyok közül, kik utána voltak, ne állon hasonlatosságért, mert bizony megocsúdik érdeme Mátyás mellett, s elvész tündöklősege, mint a csillagoknak nap támadásán.” /Zrínyi/

Felhasznált irodalom

- **Antonio Bonfini: A magyar történelem tizedei**, Balassi Kiadó, Budapest, 1995.
- **Beér János és Csizmadia Andor: Történelmünk a jogalkotás tükrében** (sarkalatos honi törvényeinkről 1001-1949) Gondolat Kiadó, 1966.
- **Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon**, Akadémia Kiadó, Budapest, 1971.
- **Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád és a vegyesházbeli királyok alatt**, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1899.
- **Held József: Kormányzati szervek Mátyás udvarában**, História 1983. évi 1. szám
- **Hóman Bálint - Szekfű Gyula: Magyar történet**, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1936.
- **Mélyusz Elemér: Mátyás, az uralkodó**, História 1983. évi 1. szám
- **Pach Zsigmond - Varga István: Mátyás, az igazságos**, História 1983. évi 1. szám
- **Rázsó Gyula - V. Molnár László: Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára**, Zrínyi Kiadó, 1990.
- **Teke Zsuzsa: Mátyás, a győzhetetlen király**, Helikon Kiadó, Budapest, 1990.